Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XII/25 (2012-Güz/*Autumn*), ss. 101-139.

İKTİDARINI SÜRDÜRMEK İSTEYEN BİR PARTİNİN KİMLİK ARAYIŞI: CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN 1947 OLAĞAN KURULTAYI

Hakan UZUN*

Öz

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 1947 yılına kadar sekiz kurultay düzenlemiştir. Bunlardan sadece birisi, 1946 Olağanüstü Kurultay'ı, II. Dünya Savaşı sonrasında çok partili döneme geçildikten sonra yapılmıştır. CHP düzenlediği tüm kurultaylara oldukça önem vermiştir. Buralarda alınan kararlar sadece partinin geleceğini etkilemekle kalmamış, ülke siyaseti üzerinde de etkili olmuştur. CHP'nin 1947'de düzenlediği kurultayda hem ülke siyaseti hem de parti açısından son derece önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte bu kurultayın bir siyasi parti olarak CHP üzerindeki etkisi daha fazla olmuştur. Tüzükte yapılan değişikliklerle partinin tabanı, partide daha etkili kılınmaya çalışılırken, Kemalizm'in temel prensiplerini belirleyen altı ilke de yeniden tanımlanmıştır. Ancak ilkelere yönelik olarak yapılan yeni düzenlemeler, kimilerince ideolojik bir sapma olarak değerlendirilmiş ve kurultayda Kemalizm'den ödün verildiği şeklinde yorumlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Kongre, Kurultay, Çok Partili Siyasal Yaşam, Demokrat Parti (DP), İsmet İnönü, Siyasi Parti.*

QUEST FOR IDENTITY OF A PARTY IN POWER: THE ORDINARY CONGRESS OF REPUBLICAN PEOPLE'S PARTY OF 1947

Abstract

Republican People's Party organized eight congresses until the year of 1947. Only one of them, the Extraordinary Congress of 1946, was carried out after the Second World War when in Turkey the multi-party system had settled. The Republican People's Party took notice of all these congresses pretty much. The decisions that were made in these congresses had effects not only on the future of the party, but also on the politics of the country. The Ordinary Congress of Republican People's Party of 1947, as well, had highly significant results that concerned both the party and the politics of the country. Furthermore, this congress had greater effects on the Republican People's Party. While the grassroots were tried to have voice

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (hakanuzun@ankara.edu.tr).

and potentiate more through the innovations on the statutes of the party, the Six Principles of Kemalism were re-identified in the congress, as well. The revisions that were made on the Principles, were considered as an ideological deviation by some and were perceived as making concessions about Kemalism in the congress.

Keywords: *Republican People's Party, Democrat Party, İsmet İnönü, Congress, Convention, Multi-party System, Political Party.*

Giriş

Siyasi partilerin kurultayları, genellikle o siyasi partinin ve ülkenin sorunlarının görüşüldüğü, bunların çözümüne yönelik kararların alındığı, partilerin ülke yönetiminde ya da muhalefette iken izleyeceği yol haritalarının belirlendiği ve partilerin yeniden yapılanmasını da sağlayan geniş kapsamlı toplantılardır. Konu Türkiye açısından ele alındığında ise Cumhuriyet tarihinin ilk siyasal partisi olan ve 27 yıl gibi uzun bir süre iktidarda kalan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) kurultaylarının, ülkedeki siyasi kültür ve düşünce hayatı üzerinde de etkili ve çoğu zaman belirleyici olduğu ileri sürülebilir[1].

CHP, ülkenin tek parti ile yönetildiği 1923 ile 1946 yılları arasında, Sivas Kongresi (1919) ile birlikte 1927, 1931, 1935, 1938 (Olağanüstü), 1939 ve 1943 yıllarında toplam olarak yedi kurultay düzenlemiştir. Bunların birisi olağanüstü kurultay olup, dördü Atatürk döneminde, üçü ise İsmet İnönü döneminde yapılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, 1946'da çok partili siyasal yaşama geçilip, iktidarın Demokrat Parti (DP)'ye devredildiği 1950 yılına kadar ise CHP'de 1946 (İkinci Olağanüstü) ve 1947 yıllarında olmak üzere toplam iki kurultay daha düzenlenmiştir. Parti, yukarıda anılan kurultayların düzenlenmesine oldukça önem vermiştir. Halkın ilgisini çekmek için kurultayların basın yoluyla halka duyurulmasından, parti büroları ile Halkevlerinin süslenmesine, gösteri ve toplantıların nasıl ve nerelerde yapılması gerektiğine kadar her şeyi en ince ayrıntısına kadar düzenlemeye çalışmış, bu kurultaylardan, partiyi halka tanıtmanın ve benimsetmenin bir aracı olarak yararlanmayı düşünmüştür[2].

Uzun bir süre tek partiyle yönetilen Türkiye'de, 1946 yılında çok partili siyasal yaşama geçilmiştir. CHP'nin, 1950 yılında iktidarı devrettiği DP, 1946 yılından 1950'ye kadar güçlü bir muhalefet örneği sergilemiştir. CHP'nin böylesi bir ortamda gerçekleştirdiği 1947 Olağan Kurultayının araştırılması özellikle bu anlamda önemli görülmüş ve muhalefetin, iktidar olan bir partinin

1 Hakan Uzun, "Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.IX, S.20-21, ss.233-271, 2010/Bahar-Güz, ss.234, 264.

2 Uzun, *a.g.m.*, ss.236-237.

kurultayları üzerindeki etkisinin tespiti açısından araştırılması düşünülmüştür. Ayrıca bu çalışmayla, Türk tarihinin en eski partilerinden birisi olan CHP'nin tarihinin aydınlatılmasına katkı sağlamak; günümüz Türkiye'sindeki iktidar-muhalefet ilişkileri ile siyasi kültürün kökenleri hakkında birtakım ipuçlarına ulaşmak gibi amaçlar da güdülmüş; bu konunun araştırılmasının Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve sosyal değişim ve gelişim tarihinin sergilenmesi açısından önemli olduğu düşünülmüştür. Dolayısıyla araştırma sırasında, muhalefetin görüşlerinin, CHP'nin 1947'de düzenlenen kurultayı üzerinde etkisinin olup olmadığı, CHP'nin kurultayda aldığı kararların partinin geleneksel politikasına aykırı olup olmadığı, eğer bir farklılık söz konusuysa bunun geleneksel politikadan bir sapma mı olduğu, yoksa çok partili siyasal yaşamın bir gereği olarak mı yapıldığı gibi birtakım soruların cevapları aranmaya çalışılmıştır. Araştırma sırasında daha sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek ve karşılaştırmalı analizlerde bulunabilmek için, 1945'ten CHP'nin 1947 kurultayına kadar geçen süre içinde ülkede yaşanan siyasi gelişmelere de değinilmiş, kullanılan kaynakların çeşitliliğine önem verilerek hem tarafsız gazeteler hem de zamanın DP ve CHP yanlısı gazeteleri birlikte değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra araştırmada arşiv belgelerine, anılara, günlüklere, kurultay tutanaklarına ve konu ile ilgili olarak yapılmış farklı görüşlerdeki araştırmacıların eserlerine de yer verilmiştir.

I. II. Dünya Savaşı Sonrası'nda Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş (1945–1950)

Atatürk'ün ölümünden hemen sonra, 11 Kasım 1938'de Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü, iktidarı DP'ye devrettiği 14 Mayıs 1950 seçimlerine kadar devletin başında bulunmuştur. İktidarda bulunduğu dönem, II. Dünya Savaşı yıllarını da kapsadığından, ülkede başta eğitim ve kültür olmak üzere birçok alanda gelişim sağlanması için önemli adımlar atılmış olmakla beraber, II. Dünya Savaşı'nın meydana çıkardığı koşullar, iç ve dış siyasette önemli derecede belirleyici olmuş, ülkenin siyaseti buna göre şekillenmiştir. Öyle ki 1939 ve 1945 yılları arasında atılan her adımda, yapılan hemen her faaliyette temel düşünce, devletin savaşa girmesini engellemek ve savaşın halk üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak olmuş, bu konuda büyük bir çaba harcanmıştır. Gerçekte bu yıllar, iç ve dış politika açısından, Türk halkı ve iktidar için oldukça zor geçmiştir. Yöneticiler, iki cephede birden savaş vermek durumunda kalmış, bir taraftan Türkiye'yi kendi yanında savaşa girmesi için zorlayan Müttefiklere karşı mücadele verirken, diğer yandan özellikle ekonomik alanda yaşanan büyük sıkıntıları aşmaya çalışmışlardır. İzledikleri dış politikayla Türkiye'yi savaşa sokmama konusunda başarılı olmuşlar, ancak aynı başarıyı ekonomik alanda yeterince gösterememişlerdir[3].

3 Bu konularda geniş bilgi için bkz.: Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, C. I, II, İletişim Yay., İstanbul, 1996.

"*Milli Şef*" dönemi olarak da adlandırılan İnönü döneminin, iç politika açısından en kayda değer gelişmelerinden birisi çok partili siyasal yaşama geçilmesi olmuş ve DP, 14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidarı CHP'den devralmıştır. Türkiye'de kimilerinin, "*Kansız*" ya da "*Beyaz İhtilal*"[4] olarak nitelendirdiği bu iktidar değişiminin ilk somut adımları, 1945'te atılmaya başlanmış ve 1946'da tek parti yönetiminden, çok partili yönetime geçilmiştir. Birtakım iç ve dış dinamiklerin etkisiyle ortaya çıkan bu durum, Türk siyasi tarihinde yeni bir dönüm noktası olmuştur[5].

1946'da çok partili siyasal yaşama geçilmesi rejim açısından Türkiye'yi çok fazla zorlamamış, bu durum devletin kuruluş felsefesine uygun bir seyir, koşullar oluştuğunda yapılması zorunlu bir durum olarak algılanmıştır.[6] Bu konuda öncelikle İnönü, 19 Mayıs 1945'te yaptığı "*Gençliğe Hitap*" konuşmasında, demokrasiye geçme konusunda ilk kesin işareti vermiş ve ülkede demokratik uygulamaların artacağını söylemiştir[7]. İnönü'nün bu demeci ve San Francisco'da imzalanan Birleşmiş Milletler Anayasası[8] ülkedeki siyasi havayı etkilemiş, muhaliflere cesaret vermiştir. Böylelikle Türkiye'de hızla çok partili siyasal yaşama doğru giden bir süreç başlamıştır. 23 siyasi partinin kurulduğu ülkede, ilk olarak 18 Temmuz 1945'te Milli Kalkınma Partisi (MKP), 7 Ocak 1946'da da Demokrat Parti kurulmuştur[9].

CHP'ye en ciddi alternatifi oluşturan DP'nin ortaya çıkışı, 1945 yılı bütçesi ile Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu üzerine yapılan görüşmeler sırasında gerçekleşmiştir. Ancak DP'nin kurulmasına doğru giden yolda yaşanan en önemli gelişme, Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes tarafından, 7 Haziran 1945'te CHP Meclis Grup Başkanlığına, ülkede ve partide siyasal olarak liberalleşmenin sağlanması gerektiğinin belirtildiği, "*Dörtlü*

4 Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, 2. baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1998, s.343.

5 Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908–1985*, 6. baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1998, s.73; Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, Çev.: Sedat Cem Karadeli, 3. baskı, İstanbul Bilgi Üni. Yay., İstanbul, 2008, s.127.

6 Ergun Özbudun, *Çağdaş Türk Politikası*, Çev. Ali Resul Usul, 2. baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, s.11, 23, 27; Tanör, *a.g.e.*, s.338; Maurice Duverger, *Siyasi Partiler*, 4. Basım, Çev. Ergün Özbudun, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993, ss.358-362; Kemal H. Karpat, *Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi*, Çev. Esin Soğancılar, İmge Kitapevi, Ankara, 2007, ss.81-83; Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, 11. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s.144.

7 *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960*, C.2, 4.Basım, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2003, s.72; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, Birinci Bölüm, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s.209; Cemil Koçak, "Siyasal Tarih (1923-1950)", *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, 4. baskı, Cem Yay., ss.85-173, İstanbul, 1995, s.135.

8 Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.128; Temuçin Faik Ertan, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Dünya ve Türkiye", *80. Yılında Türkiye Cumhuriyeti Ve Demokrasi 10-11 Kasım 2003, H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, Hacettepe Üni. Yay., ss.73-88, Ankara, 2004, s.83.

9 Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, 2. baskı, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999, s.s.195-196; Turan, *Türk Devrim...*, s.216; Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Türkçesi: Ahmet Fethi, 2. Baskı, Hil Yayın, İstanbul, 1996, 26.

Takrir" olarak anılan bir önergenin verilmiş olmasıdır[10]. Önergede, savaşın artık bittiği ve milletin demokrasiyi yaşayabilecek bir konuma geldiği, yasamanın yürütmeyi fiilen kontrol etmesi gerektiği, bireylere anayasanın tanıdığı temel hak ve hürriyetlerin tanınması, çok partili siyasal yaşama geçilmesi için izin verilmesi isteği belirtilmiştir[11]. Ancak önerge, CHP Meclis Grubu'nda reddedilmiş ve bir süre sonra, dörtlü takriri veren milletvekilleri CHP'den tamamen koparak, hep birlikte DP'yi kurmuşlardır[12].

Bu arada Cumhurbaşkanı ve aynı zamanda da CHP Genel Başkanı olan İnönü, partisini 10 Mayıs 1946'da olağanüstü bir kurultay yapmak üzere toplantıya çağırmış ve bu kurultayda, tek dereceli seçim, erken seçim, cemiyetler kanunundaki bazı yasaklar ile Müstakil Grubun kaldırılması ve devlet başkanlığıyla parti başkanlığının birbirinden ayrılması gibi ülke siyasetini de yakından ilgilendiren önemli birtakım kararlar alınmıştır.[13]

Ülkede çok partili siyasal yaşama geçildikten sonra, 25 Mayıs 1946'da hükümetin erkene aldığı ve bu nedenle DP'nin katılmadığı, MKP'nin de sonradan çekildiği belediye seçimleri yapılmış, henüz bu seçimin tartışmaları bitmemişken, muhalefetin özellikle de DP'nin ülke genelinde yeterince örgütlenmesine fırsat vermemek için baskın bir seçim yapmak istediği anlaşılan CHP, genel seçimleri de öne almıştır[14].

Seçimden önce, 5 Haziran 1946'da Seçim Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle, ilk kez tek dereceli ve çok partili seçim sisteminin uygulanmasına karar verilmiş, ancak seçimin açık oy-kapalı sayım ilkesine göre yapılması kabul edilerek, muhalefetin gizli oy-açık sayım ilkesi ile seçimin adli denetim altında yapılması gibi istekleri göz ardı edilmiştir[15].

Genel seçimler 21 Temmuz 1946'da yapılmış, seçime CHP, DP ve MKP'nin yanı sıra diğer partiler de katılmıştır. Açık oy-gizli tasnif ve çoğunluk sistemi esasına göre yapılan seçimlerde, CHP 403, DP 54 milletvekili çıkarırken 8 kişi de bağımsız milletvekili olmuştur. Bu seçim sonuçları, seçim sistemi yüzünden kuşkuyla karşılanmış ve partiler arasında uzun süren, sert tartışmalara yol

10 Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 3. baskı, İletişim Yay., İstanbul, 1998, s.306; Turan, *Türk Devrim...*, s.213; Koçak, *a.g.m.*, ss.136-137; Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phonenix Yay., Ankara, 2004, s.45.

11 Karpat, *Türk Demokrasi...*, s.131; Kongar, *a.g.e.*, s.145; Albayrak, *a.g.e.*, s.44.

12 Nükhet Turgut, *Siyasal Muhalefet*, Birey ve Toplum Yayıncılık, Ankara, 1984, s.267; *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, s.74; Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, ss.25-26; Koçak, *a.g.m.*, s.137-141; Kongar, *a.g.e.*, ss.145-146; Zürcher, *a.g.e.*, s.307; Yaşar Özüçetin, *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir*, Berikan Yay., Ankara, 2009, s.38; Tevfik Çavdar, "Demokrat Parti", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VIII, İletişim Yay., ss.2060-2075, İstanbul, b.t.y., s.2064; Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2007, s.242.

13 *C.H.P. Büyük Kurultayının Olağanüstü Toplantısı, Program-Tüzük Komisyonu Raporu*, 10.V.1946.

14 Cem Eroğul, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, 3. baskı, Belge Yay., ss.112-158, İstanbul, 1998, s.116; Kongar, *a.g.e.*, s.146; Zürcher, *a.g.e.*, s.308; Akşin, *a.g.e.*, s.244.

15 Koçak, *a.g.m.*, ss.142-143; Zürcher, *a.g.e.*, s.308.

açmıştır[16]. Seçimlerde hile yapıldığına yönelik olarak ortaya atılan iddialar ise DP'ye güç kazandırırken, iktidarda olan CHP'ye güç kaybettirmiştir[17].

İnönü seçimlerden sonra, hükümeti kurma görevini Recep Peker'e vermiştir. Bu dönem muhalefetle iktidar arasındaki ilişkiler, hakaret, karşılıklı zıtlaşma ve restleşmelerle geçmiş, olaylar DP Meclis Grubunun meclisi terk etmesine, çok kısa bir süre de olsa meclis çalışmalarına katılmamasına kadar varmıştır. Bu arada DP, 7 Ocak 1947'de Ankara'da I. Büyük Kurultayı'nı toplamış ve "*Hürriyet Misakı*" adı verilen bir bildiriyi kabul etmiştir. Bildiride, Anayasa'ya aykırı olan bütün antidemokratik hüküm ve yasaların kaldırılması, seçim kanununun tam güvence sağlayan bir duruma getirilmesi, cumhurbaşkanlığı ile parti genel başkanlığının bir kişide toplanmaması gibi istekler dile getirilerek bunların yapılmaması halinde DP Meclis Grubunun yasama organından ayrılacağı, bir başka deyişle "*Sine-i Millete*" dönüleceği söylenmiştir[18].

Yaşanan bu olayların partiler arasındaki ilişkileri iyice gerginleştirdiği bir anda İnönü aracı olmuş ve "*12 Temmuz Beyannamesi*"ni yayınlamıştır[19]. 12 Temmuz Beyannamesi, ülkede çok partili siyasal yaşamın kurulması konusunda önemli bir eşik, bu konudaki kararlılığın bir kez daha, ancak daha somut ve kesin bir şekilde ortaya konulduğunu gösteren bir belge olmuştur. İktidar ile muhalefet arasındaki ilişkilere yeni bir ayar verilen bu belgeyle muhalefet rüştünü ispatlamış[20] ve varlığı yasallaşmıştır[21]. 12 Temmuz Beyannamesi'nin yayınlanmasının ardından, Peker ile İnönü arasında parti içi bir mücadele başlamış ve Peker başbakanlıktan çekilmek durumunda kalmıştır[22]. DP içinde de görüş ayrılıkları yaşanmış ve bir grup milletvekili partiden ayrılmıştır[23].

CHP'de Peker'den sonra, Hasan Saka hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve CHP'nin VII. Kurultayı, iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkilerin daha sağlıklı bir şekilde sürdürüldüğü bu hükümet zamanında yapılmıştır.

16 Koçak, *a.g.m.*, s.144; Çavdar, *a.g.m.*, s.2065; Eroğul, *a.g.m.*, s.116.

17 Sedef Bulut, *Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007, s.25.

18 Ali Gevgilili, *Yükseliş Ve Düşüş*, 2. basım, Bağlam Yay., İstanbul, 1987, ss.54-55; Eroğul, *a.g.m.*, s.117; Koçak, *a.g.m.*, ss.144-145; Kongar, *a.g.e.*, s.147; Çavdar, *a.g.m.*, s.2066; Akşin, *a.g.e.*, s.245; Tanör, *a.g.e.*, s.341; Albayrak, *a.g.e.*, ss.93-112.

19 Ergun Özbudun, *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*, İstanbul Bilgi Üni. Yay., İstanbul, 2011, s.118; Koçak, *a.g.m.*, ss.146-147; Kongar, *a.g.e.*, s.147.

20 Karpat, *Türk Demokrasi...*, ss.164-167; Turgut, *a.g.e.*, s.269; Albayrak, *a.g.e.*, ss.118-126.

21 Zürcher, *a.g.e.*, s.311.

22 Kadri Unat, "Cumhuriyet Halk Partisi'nde Nevi Şahsına Münhasır Bir Muhalif Grup: Otuzbeşler", *A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Ens. Atatürk Yolu Dergisi*, S.48, ss.839-867, Güz 2011, 853;Gevgilili, *a.g.e.*, ss.61-66; Koçak, *a.g.m.*, ss.148-149; Kongar, *a.g.e.*, s.148.

23 Kongar, *a.g.e.*, s.148; Zürcher, *a.g.e.*, s.312; Çavdar, *a.g.m.*, s.2066; Akşin, *a.g.e.*, s.246; Eroğul, *a.g.m.*, s.118.

2. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 Olağan Kurultayı (17 Kasım 1947)

2.1. Kurultay Öncesinde Yaşananlar

1927 yılından itibaren düzenli bir şekilde toplanan CHP kurultaylarının, parti tarafından önemsenmiş olduğu ve partinin bu durumdan çeşitli şekillerde yararlanmaya çalıştığı daha önceden belirtilmişti. 1947 Kurultayı'nın düzenlenmesi de yine aynı şekilde parti tarafından tüm ayrıntılar gözetilerek organize edilmiş, delegelerin ihtiyaçlarının karşılanması konusuna her zaman olduğu gibi yine yakın ilgi gösterilmiştir. Partinin İl Başkanlıklarına gönderilen bir yazıda, delegelerin istasyonlarda partililer tarafından karşılanacağı, ihtiyaçlarının yerine getirilmesi için bir partilinin her an görevde olacağı, genel sekreter ve yardımcısını her zaman görebilecekleri ve parti hakkında bilgi alabilecekleri belirtilmiş,[24] delegelerin traşları dahi düşünülerek, bunun için 1946 yılının dokuzuncu ayında, parti bütçesinden elli lira ödenek ayrılmıştır[25].

20.11.1946 tarihinde, 1947 Kurultayının toplanmasından bir yıl kadar önce, CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran tarafından CHP İl İdare Kurulu Başkanlıklarına gönderilen bir yazıda, partinin nizamnamesinde günün değişen koşullarına uygun olarak değişiklikler yapılabilmesi için önerilerde bulunulması, bu konuda gerekli görüldüğü takdirde teşkilata da müracaat edilmesi ve önerilerin en geç Aralık ayının yirmisine kadar kendilerine bildirilmesi istenmiştir[26].

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan, CHP'nin Seyhan, Hatay, Bitlis, Burdur, Van ve Giresun teşkilatlarına ait belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, İl İdare Kurulları bu isteğe en geç Ocak ayı içinde yanıt vermişler ve tüzükte değişiklikler yapılması için bazı önerilerde bulunmuşlardır. Tüzüğün 53. maddesi,[27] Bitlis ili hariç, diğer il teşkilatlarının hepsi tarafından değiştirilmesi istenen bir madde olarak dikkat çekerken, anılan il teşkilatlarının genelde değiştirilmesi için üzerinde birleştikleri diğer maddeler ise 8/A, 15, 56 ve 149. maddeler olmuştur. Bu arada, ortak olarak belirtilmemekle birlikte, değiştirilmesi istenen diğer maddeler de 5, 13, 14, 23, 20, 69/G, 71, 77, 65, 68 ve 83. maddelerdir.

Partililerin kurultaya yönelik beklentileri olarak da değerlendirilebilecek olan bu istekleri incelendiğinde, partililerin, ocak, bucak ve ilçe kurultaylarıyla il kurultaylarının seçim sürelerinin uzatılması ve ocak, bucak ve ilçe kurultaylarının iki yılda bir, il kurultaylarının ise dört yılda bir yapılması; partiye girme yaşının yirmi ikiden on sekize indirilmesi; aidat paralarının ödenmesi konusunun yeniden düzenlenmesi; üyelere yönelik olarak verilen cezalarda

24 BCA 490 01 8 40 11.
25 BCA 490 01 219 863 1.
26 BCA 490 01 6 34 3.
27 Tüzüğün 53. maddesi şu şekildedir: "*Ocak, nahiye ve kaza kongreleri yılda bir, vilâyet kongreleri iki yılda bir toplanır. Kongreler vilâyet idare heyetlerinin Umumî İdare Heyetince tasvip edilmiş olan teklifi veya doğrudan doğruya Umumi İdare Heyeti kararıyla fevkalâde olarak toplanabilir.*" *Cümhuriyet Halk Partisi Program ve Nizamname 1943*, Zerbamat Basımevi, Ankara, 1943, s.12.

ilçelerin de onayının alınması ve partide milletvekillerinin yerine partililerin daha fazla söz sahibi olmasının sağlanması gibi taleplerde bulunduklarını söylemek mümkündür. Ayrıca tüzüğe yeni maddeler eklenmesi için önerilerde bulunan teşkilatlar da olmuştur. Seyhan İl İdare Kurulu, her partilinin altı oklu parti rozetini takması ve ocak ile bucakların gelirlerinin ilçeler tarafından idare edilmesi gerektiğini önerirken; Hatay bölgesi parti teşkilatı da, CHP'nin ülkedeki tek parti olması nedeniyle toplumun her kesimini bir başka deyişle "*her sınıf ve zümre mensuplarını*" tek çatı altında barındırmak zorunda olmasından dolayı büyük şehirler dışında kalan yerleşim yerlerinde özellikle de köylerde yaşayanların parti ve particilik gibi konuları hiç anlamadığına dikkat çekerek köylerde siyasi faaliyet yürütülmesinin, köylülerin çoğunun okuma yazma bilmediği için zor olduğunu, bundan dolayı buradaki faaliyetlerin köylerde okutulan çocukların siyasi hayata karışacak çağa gelinceye kadar ertelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Van İl İdare Kurulu ise il ve idare kurulu başkanlarının Genel Sekreterlikte geçirdiği zamana ait yaptığı işlerin programını yılda bir kez anlatmasının ve sekreterlikten alacağı direktifler doğrultusunda çalışmasının, parti için yararlı olacağını dile getirmiştir. [28].

Kurultay toplanmadan hemen önce Ankara'ya gelmiş olan ve basının kendileriyle görüştüğü bazı delegeler de, il teşkilatlarının yaptığı gibi birtakım önerilerde bulunmuşlardır. 1947 Kurultayını oldukça önemsedikleri anlaşılan ve bu kurultaydan, partiyi seçimlerde başarılı kılacak kararların alınacağına yönelik büyük bir beklentiye girmiş olan delegelerin bu konudaki görüşleri şöyle özetlenebilir: Seyhan delegelerinden B. Kerim Umusçutürk ile aynı ilin bir başka delegesi B. Emin Kurdoğlu, partinin altı ilkesinden birisi olan devletçiliğin yeniden yorumlanması ve sınırlarının daraltılmasını istemişlerdir. Kurdoğlu, ayrıca CHP'nin laiklik anlayışını da yeniden gözden geçirmesi gerektiği üzerinde durarak bu ilkeyi bozmadan ilkokullarda dini tanıtma niteliğinde dersler okutulmasını önermiştir. Bunların dışında delegeler, mahalli memurların halka karşı gösterdikleri gereksiz zorlukların önlenmesi, il kurullarının dokuz ve on bir kişiden oluşması, büyük kurultayın iki yılda bir toplanması, divan üyelerinin halkla daha yakın ilişki kurmaları, memurların liyakate göre seçilmesi ve devlet kadrolarında tasarruflu davranılması, partinin hükümet üzerinde etkili olması, köylü ve çiftçiyi kalkındırmak ve ülkenin sanayileşmesi için gereken önlemlerin alınması, partinin gençleştirilmesi gibi konuların da kendileri için öncelikli olduğunu dile getirmişlerdir[29]. Görüldüğü gibi, kurultay toplanmadan önce delegeler, daha demokratik ve tabanın etkili olduğu bir parti yönetiminin oluşturulmasını ve Devletçilik ile Laiklik ilkelerinin yeniden tanımlanmasını istemişlerdir. Nitekim bu konuların tümü kurultay görüşmelerine de damgasını vuracaktır.

28 Hatay bölgesi parti teşkilatı bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirmişlerdir: "*Çünkü ümmi insanlara siyaset işlerini anlatmak imkânsızdır; o halde, yeni bir nesil yetişinceye kadar beklemekten başka çaremiz yoktur.*" BCA 490 01 226 892 1.

29 *Ulus*, 17 Kasım 1947.

Kurultay toplanmadan önce, delegeler ve basın tarafından kurultaya yüklenen misyon da dikkat çekicidir. Hatta bu durum sadece CHP'lilerle sınırlı kalmamış, partili olmayanlar da kurultaya yönelik büyük beklentiler içine girmişlerdir. Bu kurultayın tarihsel bir önemi olduğuna inananlardan birisi olan İstanbul delegelerinden B. Fahrettin Kerim, kurultayın bütün milletin ilgisini çektiğini ifade ederek, bunun dünya çapında bir olay olduğunu belirtmiş,[30] Sinop delegeleri de bu kurultayı Erzurum ve Sivas kongreleriyle bir tutarak, bu kurultayın onlar kadar önemli olduğu için kendileri tarafından "*Ankara Kurultayı*" olarak isimlendirildiğini dile getirmişlerdir[31].

Delegelerinkine benzer bir yaklaşımı basında da görmek mümkündür. Gazetelerde CHP'nin VII. Kurultayı için yazılanlar incelendiğinde, daha toplanması öncesinde bu kurultayın oldukça önemli bir hale getirildiği ve kamuoyunun dikkatinin bu kurultay üzerine çekildiği söylenebilir. Hatta CHP'yi desteklesin ya da desteklemesin, zamanın birçok gazetesinde bu kurultayın tarihi bir toplantı olduğu vurgulanarak Türkiye'nin siyasi yaşamında oldukça önemli bir yeri olduğu ve ülkede demokrasinin gelişimine büyük bir katkı sağlayacağı ifade edilmiş ve bu durum kurultay başladıktan sonra da bir süre devam etmiştir. Basının bu tutumu kurultaya yönelik beklentilerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Bazı gazetelerde ise yine kurultaya tarihi bir misyon yüklenmekle birlikte, yapılması istenen değişiklikler bir dilek ya da temenni olarak değil, CHP'nin yapması zorunlu işler olarak dile getirilmiştir. Basının bu konudaki tutumu, kurultayın toplantıda olduğu sıralarda da, delegelere yol göstermek ya da delegeleri etkilemek amacıyla olsa gerek, hep devam etmiştir.

A. Cemalettin Saraçoğlu, Yeni Sabah'taki yazısında CHP'nin bu kurultayda alacağı kararlarla ülkede demokrasinin yerleşmesinin önündeki tüm engelleri kaldırmasını ve bu konuda samimi olmasını istemiştir[32]. Aynı gazetede bir başka gün çıkan yazıda da bu kurultay, CHP'nin kendisi için son bir şans olarak görülmüş ve "*C.H.P.nin ıslahı için tek ümid: Kurultay*" diyen bir başlık atılmıştır[33]. Gazetenin bir başka yazarı Osman Kemal Görener de, ülkede yaşanan kömür sıkıntısından hareketle ekonomide benimsenen devletçilik anlayışını eleştirmiş ve özel teşebbüse dayalı ekonomik sistemlerin yararlarından söz etmiştir[34]. Devletçilik üzerine yazdığı başka yazılarında da yine mevcut

30 Kerim bu konudaki düşüncesini şöyle dile getirmiştir: "*...Yalnız memleketimiz değil, çeşitli ideolojilerin çarpıştığı bütün dünya, kurultayı takip ediyor...*" *Ulus*, 17 Kasım 1947.

31 Sinop delegeleri bu konudaki düşüncelerini şöyle belirtmişlerdir: "*...Büyük cihan savaşları beşer ruh ve tefekküründe yeni birtakım çığırlar açar. Memleketimiz bu yeni çığırların tesirinden âzade kalamaz. Biz, demokrasi rejiminin inkişaf devresinde bu Kurultayı "7 inci Kurultay" olarak adlandırmayı kâfi bulmuyoruz. Aziz vatanın ve şerefli milletimizin istikbali bakımından büyük değer taşıyan Sivas ve Erzurum Kongreleri gibi bunu da tarihi bir (Ankara Kurultayı) addediyoruz...*" *Ulus,* 17 Kasım 1947.

32 *Yeni Sabah*, 18 Kasım 1947.

33 *Yeni Sabah*, 17 Kasım 1947.

34 *Yeni Sabah*, 16 Kasım 1947.

uygulamaları eleştiren yazar, devletin ekonomik ve sosyal hayattan tamamen çekilmesine ise karşı çıkmıştır. Zarar eden işletmelerin özel teşebbüse devrini savunan Görener, özel teşebbüsün yapamayacağı işlerin devlet tarafından yapılmasını istemiş ve bir zorunluluk sonucu kabul edilmiş olan devletçiliğin kalıcı olmaması gerektiğini belirtmiştir[35].

Bir başka gazeteci Cihad Baban, "*Kurultaya muvaffakiyet diliyoruz*" başlıklı yazısında, bu kurultayın ülke için öneminden söz ederek, partililerden ülkede demokrasinin kurulmasını sağlayacak kararlar almalarını istemiştir[36].

Ulus gazetesinde de "*Kurultayın Eşiğinde*" ya da "*Kurultay Arefesinde*" başlığı altında çeşitli rejimler, devletçilik ve eğitim üzerine yazılar yazılmıştır[37]. Gazetenin yazarlarından Atıf Akgüç yazısını, totalitarizm ve demokrasinin incelenmesi ve kıyaslaması üzerine kurmuş ve dünyanın ekonomik ve sosyal bakımdan demokratik ve totaliter rejimler olmak üzere ikiye ayrıldığını ifade ederek iki rejim arasındaki farkları sıralayıp totaliter rejimlerin eksikliklerini vurgulamıştır[38]. Safaeddin Karanakçı da yazısında, devletin ekonomideki etkinliği ile ilgili olarak dünyadan örnekler vermiş, ancak devletçilik politikası konusunda olumsuz bir düşünce ya da söz kullanmamıştır[39]. Suut Kemal Yetkin ise eğitimin milli olması ve felsefenin insan gelişimi üzerindeki etkisi üzerine bir yazı yazmıştır[40]. Bunların dışında Sadi Irmak, Vedat Dicleli, Nihat Erim gibi bazı kişiler de, kurultay öncesinde, aynı gazetede yazdıkları yazılar aracılığıyla kurultayın öneminin yanı sıra, kendilerince neler yapılması gerektiği konusundaki düşüncelerini açıklamışlardır. Bunların içinde en dikkat çekici olanı Sadi Irmak'a aittir. Irmak, kurultayın toplanmasından önce yazdığı yazılarda, kurultayda tartışılacak olan konuların başında devletçilik, demokrasi alanındaki gelişmeler ve parti teşkilatına kazandırılması gereken dinamizm olduğunu belirterek kurultaya bir de öneride bulunmuş ve bir parti gençlik teşkilatının kurularak "*halkçı gençlik*" kulüplerinin oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir[41].

Akşam gazetesinden Şevket Rado da devletçilikle ilgili bir makale yazmış ve makalesinde CHP kurultayı nedeniyle bu konunun gündemde

35 *Yeni Sabah*, 18 Kasım 1947; *Yeni Sabah*, 27 Kasım 1947.

36 Cihad Baban düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: "*C.H.P. kurultayı bugün Genel Başkanı sayın İnönünün nutkile vazifesine başlıyor. Kurultaya memlekete hayırlı hizmetler ifa edecek bir çalışma temenni ediyoruz. C.H.P. nin 7 inci kurultayının hem parti ve hem de daha geniş olarak memleket muhitinde derin ve esaslı tepkiler yaratması lâzımdır. Bu kurultay vazifesini eğer bihakkın yaparsa memleket tarihinde çok iyi bir hatıra bırakacaktır... Büyük dönemeçler daima fırtınalıdır. Biz de bu fırtınadan sonra parlak ve güneşli bir hava bekliyoruz. Sükûn içinde güneşli ve aydın bir demokrasi havasına gerçekten ihtiyacımız var. Kurultaya muvafık ve muhalif bütün milletçe muvaffakıyet diliyelim.*" *Tasvir*, 17 Kasım 1947

37 *Ulus*, 16 Kasım 1947.

38 Atıf Akgüç, "Siyasi Sınıf, totalitarizm ve demokrasi", *Ulus,* 16 Kasım 1947.

39 Safaeddin Karanakçı, "Devlet ve Devletçilik", *Ulus,* 16 Kasım 1947.

40 Suut Kemal Yetkin, "Millî Eğitim Politikamız", *Ulus,* 16 Kasım 1947.

41 Sadi Irmak, "Kurultaya Tekliflerim IV: Parti Organları", *Ulus,* 17 Kasım 1947.

olacağını belirterek bu sistemin çok partili rejimlerde yürütülmesinin zor olduğunu, kurultayda da CHP içinde bu konuyla ilgili olarak tartışmaların yaşanabileceğini ve bunun oldukça ilgi çekici olacağını dile getirmiştir[42]. Yazar bir başka yazısında da, partilerin gençlere değer vermesi, onların düşüncelerini dikkate alması ve gençlere siyaset yapmaları konusunda fırsat tanınması gerektiği üzerinde durmuştur[43].

Basında yer alan bu türden yazıların, tam kurultay öncesinde ve kurultay toplantıları sırasında yazılmış olmaları gerçekten dikkat çekicidir. Kurultay tutanakları incelendiğinde, kurultayda gündem yaratan konuların basında yer alan bu haberlerle örtüşüyor olması, bu durumu daha da ilgi çekici bir hale getirmektedir. Bu arada bu tür yazıların kurultay delegelerini etkilemek ve yönlendirmek amacıyla yazıldığını söylemek mümkünse de, bunların kurultayın gündemini yaratmak için değil, halkın gündeminde olanı, kurultay gündemine taşımak amacıyla yazıldığını söylemek de mümkündür.

2.2. Kurultayın Toplanması ve Açılışı

CHP Kurultayı saat 10.00'da Ankara Halkevi salonunda toplanmış,[44] kurultay delegeleri toplantıdan önce hep birlikte Atatürk'ün kabrini ziyaret etmişlerdir[45]. Basından anlaşıldığına göre, kurultayın açılış gününe İnönü eşi ve kızı ile birlikte katılmıştır. Aynı locada Başbakan Hasan Saka, Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu, İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak ve Genel Sekreter Hilmi Uran da bulunmuştur. Kurultayın açılışına DP de davet edilmiş, DP Genel Sekreteri İçel Milletvekili Dr. Cemal Tunca, DP Ankara Reisi Aziz Avunduk ile İdare Heyetinden Samet Ağaoğlu da kurultaya katılmışlardır. TBMM Başkanı Kâzım Karabekir'in de katıldığı kurultay,[46] yurt dışından da izlenmiştir. Kurultaya yerli ve yabancı birçok basın temsilcisinin yanı sıra İngiltere, Amerika, Çin ve Sovyetler Birliği'nden de katılanlar olmuştur[47]. Eldeki verilerden anlaşıldığı kadarıyla, CHP'nin bu kurultayına öncekilerden farklı olarak asker ya da bürokratların katılmadığı görülmektedir. Bu durum, kurucu parti olarak kendini devletle bütünleştirmiş olan CHP'nin tek parti dönemi alışkanlıklarını devam ettirmediğini bir başka deyişle devletin resmi görevlileriyle arasına bir sınır koyduğunu ve böylelikle ülkede çok partili siyasal yaşamın kurallarının daha sağlıklı bir şekilde işletildiğini göstermesi açısından önemlidir.

42 Şevket Rado, "Demokratik Rejimlerde Devletçilik", *Akşam,* 18 Kasım 1947.

43 Şevket Rado, "Partilerde Gençlik", *Akşam,* 21 Kasım 1947.

44 Akşam 18 Kasım 1947; Vatan 19 Kasım 1947; Kurultay için Ankara Halkevi binasının seçilmesi bazı tepkilere de neden olmuş, Yeni sabah gazetesinden A. Cemalettin Saraçoğlu, bir yıl önce aynı yerde böyle bir toplantı yapmak isteyen DP'ye halkevleri siyasete karıştırılmasın diye izin vermeyen CHP'yi bu davranışından dolayı eleştirmiştir. A. Cemalettin Saraçoğlu, "Amma Açık Gözlülük", *Yeni Sabah,* 17 Kasım 1947.

45 *Akşam,* 18 Kasım 1947.

46 *Ulus,* 18 Kasım 1947; *Tasvir,* 18 Kasım 1947; *Vatan,* 19 Kasım 1947; *Akşam,* 18 Kasım 1947; *Son Posta,* 18 Kasım 1947; *Yeni Sabah,* 16 Kasım 1947

47 *Akşam,* 18 Kasım 1947.

Kurultay, Genel Başkan Vekili Saraçoğlu'nun başkanlığında açılmıştır. Yoklamadan sonra Saraçoğlu, kurultay başkanlığı için verilen takrirleri okutmuş ve Şemsettin Günaltay ile İzmir delegesi Mehmet Orhun ittifakla kurultay başkanlığına seçilmişlerdir[48].

Kurultay çalışmaları başladığında, henüz Başkanlık Divanı dahi oluşturulmadan, katılımcılar tarafından gündeme getirilen ilk konu, kurultay sırasındaki seçimlerin gizli olarak yapılması olmuştur. Katılımcılar arasında yoğun ve sert tartışmalara neden olan bu öneriye[49] karşı çıkanlar olmasına karşın, öneriyi hararetle destekleyenler de olmuş, yapılan tartışmalar sonucunda, başkanlık divanının açık oyla belirlenmesine karar verilirken, bundan sonraki çalışmalarda tüzüğe aynen uyulması ve üyelerin üçte ikisinin istememesi halinde oylamaların gizli yapılması ve oturumların da açık olması konusunda anlaşma sağlanmıştır[50].

Bu konu, basına da yansımış, kurultayda alınan karar, basındaki bazı köşe yazarları tarafından olumlu bir şekilde değerlendirilerek parti için demokratik bir gelişme olarak görülmüş ve CHP'deki demokratik düşünce ve tavrın yansıması olarak değerlendirilmiştir[51].

Kurultay öncesinde, CHP delege ve milletvekilleri tarafından dile getirilen kurultayın tarihsel bir önemi olduğuna yönelik inanışın, kurultay görüşmeleri sırasında da ifade edildiğini görmek mümkündür. Konuşmalardan anlaşıldığı kadarıyla, CHP delege ve milletvekilleri, CHP'nin 1947 kurultayında bir olağanüstülük görüp, kendilerinin de tarihi bir sorumluluk yüklendiklerine inanmışlardır. Ayrıca bu kurultayı, Türk demokrasi tarihinde bir kırılma noktası olarak değerlendirmiş ve demokrasinin önündeki tüm engelleri kaldıracak kararların burada alınacağını ileri sürmüş ya da umut etmişlerdir[52].

48 *Vatan,* 19 Kasım 1947.

49 Bu konu hakkındaki ilk öneri Afyonkarahisar delegesi Ali Veziroğlu'dan gelmiş ve kendisi şunları söylemiştir: "*…Binaenaleyh şunu arzetmek isterim ki bu Kurultay'da yapılacak bütün seçimlerin gizli oyla yapılması hususunda Kurultay'ca bir prensip kararı alınsın… Yedinci Büyük Kurultay gibi en ağır mesuliyetlerle yüklü olan bir varlığın, en ufak bir kararının bile, teemmül ile, düşüne düşüne, konuşa konuşa, danışa danışa alınmasında Memleket ve Millet hesabına büyük faydalar olacaktır…*" *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, b.y.y., Ankara, 1948, s.13.

50 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.13-17, 25.

51 Bu konuyla ilgili olarak Vatan gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman köşesinde, kurultayın ilk günkü havasından oldukça memnun kaldığını belirtmiş ve CHP'li delegelerin tutumundan, ülkede demokrasi yolunda önemli gelişmeler olduğunu, bunun bu kurultayın ilk günkü toplantısında görülebileceğini söylemiştir. Ayrıca kurultaya katılanların taşıdığı sorumluluğun farkında olduğuna da işaret ederek, özellikle oyların gizli ve konuşmaların açık bir şekilde yapılması konusunda delegelerin yaptıkları isteği, bu düşüncesini ispatlar bir örnek olarak vermiştir. Vatan 18 Kasım 1947; Cihad Baban da köşesinde, kurultayda görüşmelerin açık ve seçimlerin gizli oyla yapılmasına yönelik olarak istekte bulunulmasını övmüş ve bu tavırdan çok memnun olduğunu dile getirmiştir. Tasvir 18 Kasım 1947; Aynı konuda Selim Ragıp Emeç de, bu durumu demokrasi için iyi bir başlangıç olarak görmüş ve bu tavırdan dolayı, ülkede demokrasinin geliştirilmesi konusunda CHP'ye yönelik beklentisi artmıştır. *Son Posta*, 19 Kasım 1947.

52 Bu konuyla ilgili olarak şu konuşmalar örnek olarak verilebilir: Afyonkarahisar Delegesi

Kurultayda başkanlık divanının seçilmesinden sonra, Cumhurbaşkanı ve CHP Genel Başkanı İnönü uzun denilebilecek bir konuşma yapmıştır. Konuşmasının başında, idarenin ülkede yasal olarak kurulmuş olan siyasi partiler karşısında tarafsız olması gerektiğini; particilik yüzünden doğabilecek asayişsizlik ve kargaşa istemediğini; özellikle geçmişte doğu bölgelerinde görülen bu türden olayların artık oralarda görülmemesinin sevinç yarattığını; tüm partilerin inkılâba sahip çıkmak konusunda ortak bir anlayışa sahip olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Cumhurbaşkanlığı makamında bulunan birisinin, bir partinin genel başkanı olup olmaması ile Halkevleri konusuna da değinen İnönü, kurultayda alınacak kararlarla ülkede demokratik hayatın güvence altına alınacağını ve daha da geliştirileceğini söyleyerek zaten CHP'nin bu hususta ülkeye çok hizmeti geçtiğini ve CHP'nin bu yolda hizmete devam edeceğini belirterek bu konudaki düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır: "*…Memleketin hürriyet ve demokrasi yolunda genişlemesinde, Cumhuriyet Halk Partisinin çok hizmeti ve emeği geçmiştir ve geçmektedir… Tarih Türkiye'nin demokratik inkişafında siyasî muhalefetin emniyet içinde çalışma hâdisesini, Cumhuriyet Halk Partisinin iktidar ve mesuliyet zamanına kaydedecektir…*"[53]

Basından anlaşıldığı kadarıyla, İnönü konuşmasını yaptığı sırada, siyah bir elbise giymiş ve yakasına da partinin altı oklu rozetini takmıştır. Konuşması sık sık alkışlanan İnönü'nün, "*Cumhurbaşkanı bulunduğum müddetçe kurultayın seçeceği bir zatın bütün yetkileriyle parti genel başkanlığını yapması lüzumlu bir mahiyet almıştır. Bu zatın genel başkan adını taşıması radikaldir. Üzerine aldığı ağır vazifeyi yapması için bütün otoriteyi ona temin eder. Bu şıkkı parti menfaati için daha faydalı görürüm*" dediği sözleri ise konuşmasının en çok alkışlanan yeri olmuştur. Halkevleri hakkındaki düşünceleri de ilgiyle dinlenmiş olan İnönü'nün,[54] konuşması sırasında bir daha bu kürsüye gelmeyeceğini söylemesi bir anlık durgunluğa neden olurken, CHP'nin bir üyesi olarak kalacağını belirtmesi ise konuşmasının en çok alkışlanan bir başka yeri olmuştur. İnönü'nün, Partinin Genel Başkanlığı'nı bırakacağını söylemesi hem Pekerciler[55] hem de

Ali Veziroğlu, "*…Memleket ve Milletimizin bütün dertlerini burada dökecek olan ve çok ağır mesuliyetler taşıdığını müdrik bulunan Yedinci Büyük Kurultay, müsaadenizle, mevcut şekilleri ve hazır kalıpları tarihe gömerek, demokratik sisteme tamamen uygun esaslar üzerinde çalışacaktır…*" Derken, Tekirdağ Milletvekili Ziya Ersin Cezaroğlu da "*…Yedinci Kurultay Memleketin en büyük tarihî mesuliyetini üzerine almış arkadaşlardan mürekkeptir…*" *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.14; Manisa Delegesi Faruk Çelebi, "*Biz, buraya, eski teamülleri ortadan kaldırmak, demokratik usulleri partimizin içine yerleştirmek için geldik…*"; Denizli Delegesi Esat Kaymakçı, "*Sayın arkadaşlar; yurdumuzun dört bucağından Partimizin Kurultayı'nda bulunmak üzere geldik ve toplandık. Bugün memleketin bütün vatandaşlarının, hatta dış dünya insanlarının gözleri bizim üzerimize dikilmiştir. Şu anda yapılacak işleri iyi tetkik ederek ve düşünerek yapmamız lâzım ve zaruridir…*"; Erzincan Milletvekili Behçet Kemal Çağlar, "*...Aziz arkadaşlar; bu Kurultay altıncı, yedinci Kurultay diye öyle rakamla değil, Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi gibi (Ankara Kurultay'ı) diye anılıp şöhret bulacak bir tarihi kongredir...*" *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.14, 15, 87.

53 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.21.

54 *Son Posta,* 18 Kasım 1947.

55 Recep Peker'in CHP içinde kendisi gibi düşünenlerle birlikte hareket ettiği gruba Pekerciler

Otuzbeşler[56] olarak isimlendirilen CHP içindeki farklı gruplar tarafından olumlu karşılanmıştır. Pekerciler, hem Recep Peker'i Genel Başkanlığa taşımak hem de iktidara gelme konusundaki şanslarının arttığına inandıkları için, Otuzbeşler de şef sisteminden daha rahat bir şekilde çıkıp, kitle partisi haline gelebileceklerine inandıkları için bu durumu memnuniyetle karşılamışlardır[57]. Yine basında yer aldığına göre, İnönü konuşmak üzere kürsüye yöneldiğinde DP'liler de ayağa kalkmışlardır. Bu durum dikkat çekicidir. Çünkü DP'liler, Cumhurbaşkanı İnönü için daha önce mecliste ayağa kalkmamışlardı[58].

İnönü'nün konuşması basın tarafından genellikle iyi bir şekilde karşılanmış ve düşüncelerinde samimi bulunmuştur. Konuşmanın basının tümünün ilgisini çeken kısmı ise İnönü'nün CHP Genel Başkalığından çekilerek partiler üstü bir konumda yer almak istemesi olmuştur. Bu tavır herkes tarafından büyük bir takdirle karşılanmış ve olması gerekenin yapılması şeklinde yorumlanmıştır[59].

İnönü'den sonra, Kurultay Başkan Vekili Şemsettin Günaltay konuşmuş ve kurultayın ülke için önemini şu sözlerle dile getirmiştir: "*…Aziz arkadaşlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin bânisi büyük Atatürk tarafından kurulan partimizin yedinci Büyük Kurultayı, evvelki Kurultaylara nisbetle çok önemli ve o nisbetle mesuliyetli vazifeler karşısında bulunmaktadır…*"[60] Ayrıca Günaltay, CHP'nin ülkede demokrasiyi yerleştirmek gibi bir hedefe sahip olduğunu ve bunun partinin ilk kuruluşundan itibaren Atatürk tarafından belirlendiğini söyleyerek, bu amaca II. Dünya Savaşı nedeniyle ulaşılamadığını, ancak artık yeterli koşulların

ismi verilmiştir. Unat, *a.g.m.,* ss.853-854.

56 CHP içinde Otuzbeşler olarak anılan grubun başkanlığını Nihat Erim yapmıştır. Grup, değişimden yana olup, hem partinin hem de ülkenin demokratikleşmesi gerektiğini savunmuştur. Unat, *a.g.m.,* ss.858-859.

57 *Akşam*, 18 Kasım 1947.

58 DP'lilerin bu davranışlarının nedeni gazetede şöyle izah edilmiştir: "*Bu hal bazılarının nazarı dikkatini çekmişse de, esasen Demokrat Parti yalnız Büyük Millet Meclisi çalışmalarında Meclis Türk milletinin iradesini temsil ettiği için Cumhurbaşkanına ayağa kalkmadıklarını müteaddit defalar beyan etmişlerdi.*" *Yeni Sabah*, 18 Kasım 1947.

59 Ahmet Emin Yalman, konuşmasını beğendiği İnönü'nün parti başkanlığından ayrılmak isteğini takdir ederek, bu konudaki son kararı kurultaya bırakmış olmasını da normal karşılamış ve kurultayın en doğru kararı vereceğini söylemiştir. *Vatan,* 18 Kasım 1947; Yazar bir başka yazısında da aynı konuyla ilgili olarak "*Devlet başkanının bu sözlerinde Türk vatandaşlarının siyasî rüştüne ve olgunluğuna itimat ve saygının canlı bir ifadesi vardır*" demiştir. *Vatan,* 19 Kasım 1947; Dr. Cezmi Türk de İnönü'nün genel başkanlıktan ayrılmak istemesini takdirde karşılamış ve onunla ilgili olarak şunları söylemiştir: "*...Tam bir Kemalist olarak ve tıpkı Atatürk gibi, o da önce yapılması ve başarılması gereken işleri yaparak muhiti hazırladı. Zemini sağlamladı. Sonra da yeni binanın temellerinin atılmasına sadece nezaret ederek; kendisi; bir yana çekilerek esere nigehban olmak istiyor. Nitekim; işte C.H.P.'nin yedinci kurultayını açış nutku, onun aynı zamanda Cumhurbaşkanı kaldığı müddetçe bilfül parti başkanlığı ödevine vedaını gösteren bir beyannamedir...*" *Bugün,* 19 Kasım 1947; Cihad Baban da İnönü'nün de konuşmasında belirttiği üzere, CHP Genel Başkanlığı'ndan ayrılıp partiler üstü bir konuma geçmesinin halkın büyük bir kesiminin de isteği olduğunu belirterek aslında bu konumda bir kişiye ülkenin ihtiyacı olduğunu söylemiş ve kurultayın da İnönü'nün bu isteği yönünde karar almasını dilemiştir. *Tasvir,* 18 Kasım 1947.

60 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.22.

oluştuğunu ve bu amaca ulaşmak için gerekli adımların bu kurultayda atılacağını belirtmiştir[61].

Kurultayın açılış gününde, konuşmalardan ve yaşanan olaylardan anlaşıldığı kadarıyla, kurultay çalışmaları oldukça hararetli tartışmalarla ve büyük beklentilerle başlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler, CHP'nin daha önce yapılan kurultaylarıyla karşılaştırıldığında, partinin hemen hemen tüm kurultaylarının benzer büyük beklentilerle açıldığını söylemek mümkündür. Buna karşın, görüşmeler sırasında hararetli tartışmaların yaşanmış olması pek alışıldık bir durum değildir.

2.3. Görüşmeler Sırasında Yaşanan Gelişmeler

Kurultay çalışmaları başladığı günden sona erdiği güne kadar oldukça gergin geçmiş ve uzun tartışmalara sahne olmuştur. Bu durum, kurultay görüşme tutanaklarından anlaşılabileceği gibi, özellikle basında kurultayla ilgili olarak yer alan haberlerde de açık bir şekilde görülebilmektedir[62]. Kurultayın oldukça tartışmalı ve gergin bir havada geçmesi, artık iktidarda kalmak için seçim kazanmak zorunda olan ve sert bir DP muhalefetiyle karşılaşan CHP delege ve milletvekillerinin kendilerini baskı altında hissetmeleriyle ilgili olmalıdır.

Kurultayda, partinin geçmiş dört yılının bir değerlendirilmesi yapıldıktan sonra, Halkevlerinin durumu ile parti tüzük ve programı üzerine

61 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.22.

62 CHP'nin Yedinci Kurultay'ı boyunca bu konuyla ilgili olarak gazetelerde atılan başlıklar ve haberler şu şekildedir: "*Celse çok elektrikli bir hava içerisinde geçiyor*", "*Açık oyla yapılan Başkan vekilleri seçimi, delegelerin itirazı üzerine yeniden yapıldı. Neticede yine aynı namzetler kazandı*" "*Hava elektrikli idi. Toplantıya iştirak eden bütün delegelerde Halk Partisinin çok tarihî bir dönemeç noktasına varmış olduğu kanaati vardı. Bu görünüşlere göre kurultayın uzun süreceği ve çok tartışmalı geçeceği tahmin olunabilir*" *Son Saat*, 17 Kasım 1947; "*Bugün kongrede umumi hava elektrikli bir havadır. Büyük fırtınanın arifesindeki durgunluk havası olarak görülmektedir*" *Yeni Sabah*, 18 Kasım 1947; "*7 inci kurultay elektrikli bir hava ile işe başladı*" *Tasvir,* 18 Kasım 1947; "*Başkanlık divânı seçimi münakaşalı oldu*" *Bugün,* 18 Kasım 1947; "*Genel İdare Kurulundan hesab istenmesi meselesi hararetli görüşmelere sebeb oldu*", "*Kurultayda Dünkü Fırtına*", "*Yeni tüzük tasarısı konuşulurken Parti Divanının seçim tarzı sert tartışmalara sebeb oldu*" *Cumhuriyet,* 19 Kasım 1947; "*Kurultayda şiddetli münakaşalar*" *Vatan,* 19 Kasım 1947; "*Kurultay delegeleri kendi partilerini şiddetle tenkit ettiler*", "*Demokrat Parti ve gazeteler tarafından söylene söylene eskitilen ve Cumhuriyet Halk partisi tarafından külliyen inkâr edilen memleket dertleri ortaya atıldı*" *Son Posta,* 21 Kasım 1947; "*Halk Partisi Kurultayında Çetin Mücadeleler*", "*Müfritler, dün hücuma geçtiler*" *Vatan,* 21 Kasım 1947; "*Komisyon çalışmaları münakaşalı oluyor*" *Vatan,* 22 Kasım 1947; "*…kurultay da lodostan, poyrazdan yıldıza kadar kaç çeşit rüzgâr varsa, hepsi esti…*" *Akşam,* 23 Kasım 1947; Dönemin CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran da, anılarında bu durumu şöyle anlatmıştır: "*...Tek parti zamanlarında toplanan kurultayların sakin ve durgun havası yerine, yedinci kurultayın havası her gün için pek asabi ve pek elektrikliydi. Her delege, muhalefet çevrelerinin mütemadiyen döküp saçtığı eksikliklerden partinin ve parti hükümetinin biran önce silkinip kurtulmasını istiyor, partiyi tenkit ediyor, hükümeti tenkit ediyor; onları daha hareketli, daha canlı ve daha becerikli görmek için yırtınıyordur...*" Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2007, s.386.

görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca CHP'nin bu kurultayı, ülkede demokratik yaşamın kurumsallaşması için gerekli olan kararları almasının yanı sıra, parti içi bir hesaplaşmaya dönüşmesiyle de dikkati çekmiştir. VII. Kurultay parti içinde ılımlı olarak nitelendirilen Otuzbeşler ile sertlik yanlısı olarak nitelendirilen Peker yanlıları arasındaki bir mücadeleye de sahne olmuştur[63].

2.3.1. Geçmişin Değerlendirilmesi

Kurultay görüşmelerinin ilk gününde, Erzincan Milletvekili Behçet Kemal Çağlar geçmiş yıllarda yapılan çalışmalarla ilgili olarak kurultaya bir rapor verilmesini istemiştir[64]. Bu istek, diğer katılımcıların verdikleri başka önergelerle de desteklenmiş[65] ve "*parti işlerine dair*" başlığı altında, kurultayın 20 Kasım 1947'deki üçüncü birleşimiyle, 22 Kasım 1947'deki dördüncü birleşiminde CHP'nin geçmiş faaliyetleri üzerine görüşmeler yapılmıştır[66]. Görüşmeler ilk olarak CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran'ın konuşmasıyla başlamıştır. Uran, partinin geçmiş dönemde yaptığı işlere yönelik açıklamalarda bulunduğu konuşmasında, öncelikle partinin aşağıdan yukarıya doğru, seçimle ve gizli oyla teşkilatlanmasını sağlamaya ve partililerin sevgisini ve güvenini kazanmış kişileri iş başına getirmeye çalıştıklarını belirtmiştir[67]. Ardından Halkevlerini ve Halk Odalarını yaygınlaştırmaya çalıştıklarını, parti teşkilatının olmadığı illerde teşkilatlanmayı tamamlamak için çaba gösterdiklerini[68] böylelikle geçen dönemde partinin daha iyi bir duruma getirilmesi için çok uğraş verdiklerini söylemiştir. Ancak istenilen düzeyde bir başarıyı sağlayamadıklarını da itiraf etmiştir[69]. Konuşmasının devamında parti olarak, kendileri açısından seçimin emniyetini sağlamanın, seçimi kazanmaktan daha öncelikli olduğunu belirterek CHP için asıl önemli olan düşüncenin, demokrasi rejiminin ülkeye yerleşmesi olduğuna işaret etmiş ve ülkede demokrasinin yerleşmesini, siyasi partilerin rahat bir şekilde çalışmasını istediklerini, ancak partilerinin

63 Otuzbeşler ile Peker yanlıları arasındaki mücadele için bkz. Nihat Erim, *Günlükler 1925-1979*, C.I, Haz.: Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2005, ss.226-230.

64 Çağlar bu konuda şunları söylemiştir: "*...Arkadaşlar; Kurultay, Memleketin yüzlerce köşesinden gelerek toplanır da, geçen sene seçtiği adamlardan hesap sormadan dağılırsa bunun neresi Demokrasiye uygun olur?...*" *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.23.

65 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.40.

66 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.77-193.

67 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.81.

68 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.82.

69 Hilmi Uran'ın bu konudaki sözleri şöyledir: "*…biz Partimiz için geçen çalışmalarımızdan gönlümüzün istediği gibi randıman alabilmiş ve Partimizi de, bulunulmasını candan dilediğimiz yüksek bir duruma getirebilmiş olmak iddiasında değiliz. Birçok başarılamamış taraflarımız vardır; üzerlerinde daha devamlı mesaiyi lüzumlu kılan zayıf işlerimiz çoktur. Bütün bunlar hepimizde giderilecek birer üzüntü kaynaklarıdır. Fakat, temin edeyim ki, hususî maksatlarla daima gösterilmek ve inşa edilmek istenildiğinden de Partimiz çok, hem de çok uzaktır: kuvvetlidir; canlıdır; herhangi bir seçim mücadelesini güvenle göğüsleyecek durumdadır…*" *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.82.

çıkarlarını koruyacaklarını da belirtmiştir[70]. Uran konuşmasında, delege ve milletvekillerinden bir istekte de bulunmuş ve bundan sonrası için yapılması gerekenin kurultayda tartışılarak ihtiyaçlara cevap verir yeni bir parti tüzüğü hazırlanması olduğunu söylemiştir[71].

Birçok kişinin söz aldığı bu görüşmeler sırasında, milletvekili ve delegeler, parti yönetimini ve o zamana kadar görev yapmış olan hükümetleri eleştirmişlerdir. Ayrıca CHP'nin muhalefet karşısındaki başarısızlığının nedenlerini de sorgulayarak halkın desteğinin nasıl sağlanacağı ve seçimlerde başarıyı yakalamak için neler yapılması gerektiği üzerinde de durmuşlardır. Görüşlerini açıklayan milletvekili ve delegelerin büyük bir çoğunluğunun partide başarısızlık nedeni olarak görüp dikkat çektiği en önemli konuların başında CHP'nin propaganda yapma konusundaki eksiklikleri gelmiştir[72].

Konuşmalar sırasında üzerinde durulan bir diğer başarısızlık nedeni de parti teşkilatıyla ilgili olarak yaşanan sorunlar olmuştur. Özellikle de tabanı temsil eden ocaklarla, parti üst yönetimi arasında iyi bir koordinasyonun kurulamamasının partililerin isteklerinin yerine getirilmesini engellediği ve bu durumun ocaklar ile Genel İdare Kurulu ve Genel Başkan arasında sağlam bir bağ oluşturulmasına engel olduğu söylenmiştir. Ayrıca milletvekili adaylarının belirlenmesinde tabanın dışarıda tutulduğu, hükümet ile parti arasında sağlıklı bir ilişkinin kurulamadığı da belirtilmiştir[73]. Kurultay sırasında milletvekili ve partililer tarafından dile getirilen, CHP'nin başarısızlığının diğer nedenlerini de, partinin mücadeleci bir ruha sahip olmadığı ve o güne kadar girdiği seçimler sırasında, seçim çalışmalarını iyi yürütemediği; partide bir birlik sağlanamadığı ve hizipleşmelerin ortaya çıktığı; şehir ve kasabalarda okulların parasız olmasına karşın, köylere bu hakkın tanınmaması, parti devlet bütünleşmesinin bir siyasi parti olarak CHP'ye zarar verdiği ve bir parti kimliği oluşturamadığı, rüşvetin, adam kayırmanın, suiistimalin arttığı, vatandaşların devlet dairelerinde işlerini çözememesinden kaynaklanan sorunları olduğu, devlet dairelerinde işlerin ağır yürüdüğü ve memurların halka kötü davrandıkları, hükümetlerin partinin ilkelerini tam olarak yansıtacak politikaları üretmede ve uygulamada başarısız

70 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.82-83.

71 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.82.

72 Milletvekili ve delegeler, bu konudaki düşüncelerini, CHP Merkez İdare Heyeti başta olmak üzere parti işlerinin yürütülmesinden sorumlu kişilerin sorumluluklarını yeterince yerine getiremeyip, sessiz ve pasif kaldıkları, muhalefetin CHP'ye yönelik olarak yaptığı ithamlara karşı gerekli cevapların verilemediği, CHP'yi desteklemesi gereken gazetelerin bu görevi tam olarak yerine getiremediği bu arada DP'nin ise ülkenin en ücra köşesine kadar gazete gönderip bu yolla propaganda yaptığı, gazetelerde parti aleyhinde yersiz ve haksız olarak yapılan saldırılara cevap verilemediği şeklinde ifade etmişlerdir. *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.s.84-193.

73 Milletvekili ve delegeler, bu konudaki düşüncelerini, partinin alt teşkilatlarına kıymet verilmediği ve örgütlenmenin aşağıdan yukarıya doğru olması gerektiğinin unutulduğu, milletvekili adaylarının merkezden belirlenmesinin yanlış olduğu bundan dolayı seçen ile seçilen arasında olması gereken bağın kurulamadığı ve hükümetin parti tarafından kontrol edilemediği şeklinde ifade etmişlerdir. *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.84-193.

oldukları, hükümetlerin izlediği politikaların bakanlara göre değişikliklere uğradığı ve bir süreklilik göstermediği şeklinde sıralamak mümkündür[74].

Kurultay sırasında sadece eksikliklere değinilmemiş, bazı çözümler de üretilmiştir. Bu çözümler, CHP'nin seçimlerde başarılı olabilmesi için, partinin halka gitmesi, halkın ihtiyaçlarını dinleyip isteklerini gerçekleştirmeye çalışması; propagandaya önem verip partiyi halka anlatması; köylüyü kalkındırması; vatandaşların devlet dairelerinde işlerini çözememesinden kaynaklanan sorunlarının düzenli yapılacak denetlemelerle önlenmesi; bayındırlık, imar ve vergi işlerinin yeniden düzenlenmesi şeklinde sıralanabilir[75].

2.3.2. Halkevleri Konusu

Kurultayda görüşülen konulardan bir diğeri de Halkevleri olmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi İnönü de kurultayı açış konuşması sırasında Halkevleri konusuna değinmiş ve bu kurumun yeniden düzenlenmesini isteyerek bu konuda şunları söylemiştir: "*…Halkevlerinin siyasi partilerin ortak olarak sevebilecekleri ve ortak olarak istifade edebilecekleri bir müessese halinde çalışmaları çok ehemmiyetli ve lüzumludur… (Halkevleri) 1) Kültür müessesesi olarak çalışmak esastır. Bu çalışmada her partinin mensubu, bütün kabiliyetini emniyetle kullanabilmeli, yani idareye makul surette iştirak imkânı olmalı 2) Siyasî partiler muayyen zamanlarda toplantılar için istifade edebilmeli.*"[76]Kurultayda Halkevlerinin yeniden düzenlenmesiyle ilgili olarak öncelikle CHP İstanbul delegesi Fahrettin Günay'ın bir önergesiyle, birinci birleşimde Halkevleri için 25 üyeli ayrı bir komisyon kurulması kararlaştırılmış,[77] bu konudaki görüşmeler ise 27.11.1947'de, kurultayın beşinci birleşiminde yapılmıştır[78]. Kısa denebilecek ve fazla tartışmanın olmadığı görüşmeler sırasında söz alan delegelerden bazıları Halkevlerini yaptıkları çalışmalardan dolayı başarılı bulurken, bir kısmı ise Halkevlerini halktan kopuk ve kendilerinden beklenileni tam olarak yerine getiremeyen kurumlar olarak değerlendirmiştir. Ancak hemen hepsi Halkevlerinin yeniden düzenlenmesi gerektiği üzerinde neredeyse hemfikir olmuşlardır[79].

Komisyon raporunda Halkevlerinin yine CHP'nin elinde bulunması, ancak başka partilere üye vatandaşların da bu kültür kurumlarının salonlarından sadece kültürel faaliyetler çerçevesinde faydalanmalarına izin verilmesi ve Halkevlerinin "*hükmü şahsiyeti haiz*" bir kurum haline getirilmesi önerilmiştir[80].

74 Milletvekili ve partililer tarafından dile getirilen CHP'nin başarısızlığının diğer nedenleri ile ilgili olarak bkz.: *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.84-193.
75 Üretilen çözümlerle ilgili olarak bkz.: *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.84-193.
76 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.20-21.
77 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.24-25.
78 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.196-218.
79 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.202-213.
80 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.200.

Görüşmeler sonunda Halkevlerine "*hükmî bir şahsiyet verilmesi*" ve Halkevleri ile Halkodalarının yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir[81].

Kurultayda Halkevleri konusunda alınan karar, basın tarafından da memnuniyetle karşılanmış ve yeni koşullar gereği, atılması zorunlu bir adım olarak değerlendirilerek Halkevlerinin siyaset dışına çıkarılması takdir edilmiştir[82]. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli noktalardan birisi, CHP'nin Halkevleri ile ilgili olarak yaptığı bu yeni düzenlemenin, Hilmi Uran'ın belirttiğine göre, DP'nin etkisiyle olduğudur. Uran anılarında, muhalefet, Halkevlerinin CHP'nin elinde bulunmasından dolayı sürekli olarak şikâyetçi olmuştur diyerek bunu DP'nin siyasi bir taktiği olarak değerlendirmiştir[83].

Halkevleri üzerine yapılan görüşmeler sırasında dikkati çeken bir diğer durum ise konuşmacılardan bazılarının hem Halkevlerinin siyaset dışına çıkarılmasını istemesi hem de CHP'den ayrılmasını şüpheyle karşılamalarıdır. Bu durum en açık bir biçimde Balıkesir Delegesi Mustafa Çakıroğlu'nun konuşmasında görülmektedir. Çakıroğlu, CHP'yi Atatürk ilkeleri ile devletin temel değerlerini koruyan bir parti, Halkevlerini de CHP'yle birlikte bu değerleri savunan ve koruyan bir kurum olarak nitelendirmiş ve Halkevlerinin, CHP'den ayrıldığında artık bu görevi yerine getiremeyeceğini ve bunun da devlete zarar vereceğini iddia etmiştir. Ardından da Halkevlerinin siyaset dışı kalması gerektiğine inandığını söylemiştir[84]. Bu konuşmada, CHP ile Halkevlerinin ayrılmasının devlete zarar vereceği düşüncesiyle, Halkevlerinin siyaset dışı kalması istenirken, sanki bir siyasi parti değilmiş gibi CHP'den ayrılmasının istenmemesi dikkati çekmektedir. Bu durum, bazı partililerin, CHP'nin bir siyasi parti olduğu gerçeğini göz ardı ettikleri şeklinde yorumlanabilir. Partililerde böylesi bir algının oluşmasında ise kurucu parti konumunda bulunan CHP'nin kendini devletle bütünleştirmesinin sonucu olarak, gerçek bir siyasi parti kimliği kazanamamasının etkili olduğu düşünülebilir.

81 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.221-222.

82 Ulus gazetesinde bu konuda yapılan yorumda, "*VII inci Büyük Kurultayın halkevleri hakkındaki güzel kararı, C.H.P.'nin genel memleket meselelerinde inhisarcılık zihniyetinden uzak kalmasını bildiğini gösteren yeni bir delildir. Çok partili hayata girdikten sonra, bu yeni sistemin tekmil icaplarını kendi payına düşen kısmında, yerine getirdikçe partimiz, halkımızın sevgi ve güvenini kuvvetlendirecektir.*" denirken, Ulus 28 Kasım 1947 Yeni Sabah gazetesinden A. Cemalettin Saraçoğlu da, halkevlerinin bir kültür kurumu haline getirilmesinden memnun olmuş, siyaset dışı bırakılmasını takdirle karşılamıştır. *Yeni Sabah*, 29 Kasım 1947.

83 Uran bu konudaki düşüncelerini anılarında şöyle dile getirmiştir: "*…muhalefet Halkevlerinin Cumhuriyet Halk Partisi elinde bulunmasından mütemadiyen şikâyet edip duruyordu. Fakat Halkevlerinin nasıl idare edilmesinin doğru olacağı hakkında da bir mütalaa öne sürmekten kaçınıyor, bunun böylece bir şikâyet ve hoşnutsuzluk mevzuu olarak ortada kalmasını galiba muhalefet lehine daha uygun buluyordu.*" Uran, *a.g.e.*, s.387.

84 Çakıroğlu'nun bu konudaki düşünceleri şöyledir: "*…Halkevleri, C.H.P. nden ayrılmamalıdır ve ayrılamaz. Çünkü, C.H.P. bu emaneti, şerefli ve tarihî bir vesika olarak omuzlarında taşımak fedakârlığına seve seve katlanan insanların Partisidir. Halkevlerine siyasetin girmesi çok zararlı ve belki de korkunç olabilir. Fakat, Halkevlerinin Halk Partisi ile alâkasını azaltmak veya tamamen kesmek, başımıza korktuğumuz akıbeti getirecektir…*" *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.204.

2.3.3. Genel Başkanlık Konusu

Genel başkanlık kurumunun nasıl düzenlenmesi gerektiği konusu da kurultayda çok tartışılmıştır. Bu kurum, ilk olarak partinin 1927 Kurultayında, "*Değişmez Genel Başkanlık*" olarak düzenlenmiş, uzun bir süre devam eden bu durum, partinin 10 Mayıs 1946'da yapılan İkinci Olağanüstü Kurultayında değiştirilerek tüzükteki "*Değişmez Genel Başkan*" ifadesi, "*Genel Başkan*" olarak belirlenmiş, genel başkanın dört yıl süre için parti milletvekilleri arasından ve kurultay tarafından seçilmesi ilkesi getirilmiştir[85]. 1947 Kurultayında bu konuya ilk dikkat çeken isim ise İnönü olmuştur. Kurultayı açış konuşmasında, Cumhurbaşkanlığı ile parti genel başkanlığının birbirinden ayrılması ve kendisi Cumhurbaşkanı kaldığı sürece kurultayın seçeceği birisinin tüm yetkiyle parti genel başkanlığı yapmasını önermiştir[86]. Dolayısıyla gerek İnönü'nün parti genel başkanlığı işinin yeniden düzenlenmesi için yaptığı bu öneri, gerekse bu konuda partiye karşı yöneltilen eleştirilerin de etkisiyle genel başkanlık kurumu yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, genel başkanın cumhurbaşkanı olması halinde, parti yönetiminin kurultayca seçilecek genel başkan vekiline bırakılması uygun görülmüştür[87]. Böylece CHP, muhalefet partilerinin programlarında bulunan[88] ve özellikle de DP'nin sürekli olarak eleştirdiği,[89]Cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının aynı kişide birleşmesi uygulamasını yeniden düzenlemek durumunda kalmıştır.

85 Bila, *a.g.e.*, ss.114-115; *Karpat, Türk Demokrasi…*, s.137.

86 İnönü, bu konuda şunları söylemiştir: "*…Cumhurbaşkanı bulunduğum müddetçe Kurultayın seçeceği bir zatın, bütün yetkileriyle, Parti Genel Başkanlığını yapması lüzumlu bir mahiyet almıştır. Bu zatın "Genel Başkan" adını taşıması radikaldir. Üzerine aldığı ağır vazifeyi yapması için bütün otoriteyi ona temin eder. Bu şıkkı, parti menfaati için daha faydalı görürüm. Tüzük için teklif olunan şekil, yani Kurultayın Genel Başkan Vekili seçmesi şekli bütün yetkileri elinde bulundurmak şartiyle, hukukça ve hükümce, benim vaziyetimi her türlü tereddütten kurtaracak mahiyettedir. Partinin bütün faaliyetlerine hâkim olacak ve milletvekili seçimini idare edecek Başkan Vekili, hakikatte partinin tam salâhiyetli şahsiyeti olacaktır...*" *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.20.

87 Tüzükte madde şöyle düzenlenmiştir: Madde 73: "*Parti Genel Başkanı, Cumhurbaşkanı seçilmiş olduğu takdirde, bu vazife üzerinde bulunduğu müddetçe Genel Başkanlığın bütün yetkileri ve sorumları Genel Başkanvekiline ait olur*" *C.H.P. Tüzüğü, Partinin VII. Kurultayınca Onanmıştır*, BCA 030. 01/ 42.250.5.1947, s.73.

88 Milli Kalkınma Partisi'nin programında ülkenin demokratikleşmesine yönelik olarak dile getirdikleri istekleri şunlardır: "Hükümet Şekli: Vicdan, fikir ve yayın özgürlüklerine dayanan ve halkın kesin biçimde yönetimini sağlayacak anlamına gelen Cumhuriyet, yönetimde yerel kuruluşlara yetki tanıma, bütün seçimlerin tek dereceli olması, seçimlerde orantılı sistemin (nisbi temsil) uygulanması, Cumhurbaşkanı tüm seçmenlerce 5 yıl için seçilecek ve ancak bir dönem işbaşında kalabilecek, ekonomide serbest piyasa ekonomisinin kurallarının geçerli olması..." Turan, *Türk Devrim...*, ss.217-218.

89 DP kurulduğu günden itibaren, hem dörtlü takrirde, hem kurultaylarında, hem de parti tüzük ve programlarında; 1924 Anayasası'nın ülkede demokratik bir yönetim kurulmasına olanak sağladığını belirterek yasaların Anayasaya uygun bir hale getirilmesi, Cumhurbaşkanının parti başkanlığından ayrılması gerektiğini ısrarla savunmuştur. Turan, *Türk Devrim...*, ss.213-221

Kurultay sırasında bu konunun görüşülmesine 29 Kasım 1947'de başlanmış ve kurultayda iki farklı görüş ileri sürülmüştür. Bir kesim İnönü'nün genel başkanlık makamını bırakmaması gerektiğini savunurken diğer bir kesim ise bunun aksini savunmuştur. İnönü'nün genel başkanlığı bırakmasına itiraz edenler öncelikle genel başkanlığın düzenlenmesi işinin, partinin kaderini belirleyecek, kurultayın en önemli ve hassas konusu olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca demokratik sistemlerde siyasi partiler kadar liderlerin de önemli olduğunun üzerinde durarak, sözü İnönü'ye getirmiş ve onu partiye tarihin bağışladığı iddiasıyla, İnönü'nün isminin, CHP'yle bütünleştiğini ve birbirlerinden ayrılamayacaklarını, Cumhurbaşkanlığıyla, CHP Genel Başkanlığının aynı kişide olmasının hiçbir sakıncasının olmadığını belirtmişler, aksi yönde yapılacak bir düzenlemenin hata olacağını ve parti için zaaf yaratacağını ileri sürmüşlerdir. Bunlara ek olarak, partinin güçlü bir genel başkana sahip olması gerektiğini, buna karşın genel başkan vekilliğinin ise sevk ve idarede zorluk yaratıp, parti bünyesini zayıflatacağını ve karşı partinin lideri karşısında bir zafiyete neden olacağını da dile getirmişlerdir[90]. Farklı düşüncede olanlar ise daha çok İnönü'yü referans olarak gösterip, onun da böyle istediğini ve bu talebin yerine getirilmesi gerektiğini savunmuşlardır[91]. Ayrıca İnönü'nün yükünün zaten çok ağır olduğunu, yetki ve sorumluluklarını kullanabilecek yeterli zamana sahip olmadığını da öne sürmüşlerdir[92]. Sonuçta İnönü, genel başkan seçimi için kullanılan 645 oyun 595'ini alarak ekseriyetle yeniden CHP Genel Başkanlığına seçilirken, Hilmi Uran da 646 oydan 328'ini alarak genel başkan vekili seçilmiştir[93].

CHP genel başkanlığı konusu da basın tarafından ilgiyle karşılanmış hem kurultayda görüşülmeden önce hem de görüşüldükten sonra gündeme taşınmıştır. Kurultay öncesinde bazı gazetelerde, "*Ankarada Kurultay Mücadelesi*", "*Halk Partisine Kim Başkan Olacak?*" şeklinde başlıklar atılarak, müfritlerin Peker'i bu göreve getirmek istedikleri belirtilmiş ve diğer en kuvvetli adayların ise Hamdullah Suphi Tanrıöver, Hüseyin Cahit Yalçın ile Tevfik Fikret Sılay olduğu söylenmiştir[94]. Bazı gazetelerde de İnönü'nün parti genel başkanlığını tamamen bırakmak eğiliminde olduğu, fakat partililerin büyük çoğunluğunun bu düşünceye pek sıcak bakmadığı ve İnönü'nün de bu isteğe uymak olasılığının yüksek olduğu tahmini yapılmış, ancak olası bu durum hoşnutsuz bir şekilde karşılanmıştır[95]. Parti başkanlığı için ise Hamdullah Suphi Tanrıöver, Hüseyin Cahit Yalçın ve Hilmi Uran'ın isimleri üzerinde durulmuştur[96].

90 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.310-313, 325-326.
91 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.314-315, 323-324.
92 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.313-314, 323-325, 328-331.
93 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.532-533.
94 *Vatan,* 13 Kasım 1947.
95 *Vatan,* 15 Kasım 1947.
96 *Vatan,* 17 Kasım 1947.

Genel başkanlık konusunun kurultayda görüşülmesinden önce basında yapılan yorumlardaki genel yaklaşım daha çok İnönü'nün genel başkanlıktan ayrılmasının gerekliliği üzerine olmuştur[97]. Ancak kurultayın ilerleyen günlerinde İnönü'nün yeniden CHP genel başkanlığına seçileceğinin yavaş yavaş belli olmaya başlamasıyla birlikte basının bir kısmı bundan pek memnun olmamıştır. Basından anlaşıldığı kadarıyla böylesi bir gelişmeden delegeler arasında da huzursuzluk duyanlar olmuştur. Buna karşın kurultayda İnönü sonrası ne olacağı sorusunun da bir endişe yarattığı ve belirsizliğin korkuya neden olduğu anlaşılmaktadır. İnönü'nün genel başkanlıktan ayrılması ve yerine yeni birisinin seçilmesi her ne kadar bazılarında bir heyecan yaratıyorsa da beraberinde getirdiği daha sonra ne olacak? sorusu da en az o kadar tedirginlik yaratmış, belirsizlik korkuyu beslemiştir. Çünkü İnönü'nün parti genel başkanlığından ayrılıp partiler üstü bir konumda olmasının istenmesine karşın, onun yerinin doldurulamaması da ayrı bir endişeye neden olmuştur. Hatta otoriter eğilimli Recep Peker'in en kuvvetli genel başkan adayı olması, bu konudaki endişeleri daha da arttırmıştır[98]. Nitekim bazı gazeteler hissedilen bu endişeyi manşetlerine "*Halk Partisinin müfritlerin ağına düşmesi tehlikesi karşısında İnönü'nün başkanlığı zaruri görülüyor*"[99] şeklinde yansıtırken, Cihad Baban da köşesinde, CHP'de otoriter ve faşist eğilimli Peker'in başkan seçilme ihtimalinin partilileri endişeye düşürdüğünü belirterek İnönü'nün yeniden genel başkan seçileceğini ileri sürmüş ve çok doğru bir öngörüde bulunmuştur[100]. Selim Ragıp Emeç de yazısında, CHP'nin genel başkanlığı için, İnönü'nün parti genel başkanlığına adaylığını koymadığı takdirde ancak bir başkasının şansının olabileceğini söylemiş, ancak bir endişesini de dile getirerek bu işin "*...memleket*

97 Aynı zamanda CHP İstanbul Milletvekili de olan Hamdullah Suphi Tanrıöver, liderler devrinin sona erdiğini, dolayısıyla her defasında kendisinden ilham alınan bir "*Başbuğ*" yerine, sadece bir devlet başkanı seçmek istediklerini belirterek, "*Bu defa reis seçmiyeceğiz, halk hâkimiyetine sadık insanlar grubunu iş başına getireceğiz*" demiştir. *Son Posta*, 18 Kasım 1947; Tasvir gazetesinden Cihad Baban da, "*İnönü'ne açık mektup*" adıyla gazete sütununda İnönü'ye hitaben yazılmış bir mektup yayınlayarak, kendisinin bazı sıkıntıları da göze alıp, radikal bir karar vermesini ve CHP'nin genel başkanlığını kabul etmemesini isteyerek şunları söylemiştir: "*Sayın İnönü! Halk Partisi Başkanlığını artık kabul etmeyiniz! Boşalacak yere hürriyet düşmanları gelemez, Gelse de tutunamaz.*" *Tasvir*, 23 Kasım 1947;

"Emanet" başlıklı makalesinde Dr. Cezmi Türk de konuyla ilgili olarak şunları yazmıştır: "17 Kasım 1947, millî siyaset hayatımızda unutulmaz bir tarih günü olarak yer alacaktır. Kanaatimizce aziz İnönü'nün evvelki gün kurultayı açan nutukları ile tek parti, tek şef sistemine dayanan bir yarım demokrasi devresi sona ermiş bulunmaktadır..." "...Artık C.H.P. tarihî millî kahramanların idare ettiği şef sistemiyle yürütülmeyecek. Dünyanın her yanında olduğu gibi, idare edilmesi gereken bir halkçı parti kurulup yaşatılacaktır..." " ...Tam bir Kemalist olarak ve tıpkı Atatürk gibi, o da önce yapılması ve başarılması gereken işleri yaparak muhiti hazırladı. Zemini sağlamladı. Sonra da yeni binanın temellerinin atılmasına sadece nezaret ederek; kendisi; bir yana çekilerek esere nigehban olmak istiyor. Nitekim; işte C.H.P.'nin yedinci kurultayını açış nutku, onun aynı zamanda Cumhurbaşkanı kaldığı müddetçe bilfiil parti başkanlığı ödevine vedaını gösteren bir beyannamedir..." *Bugün,* 19 Kasım 1947.

98 *Son Posta*, 28 Kasım 1947.

99 *Vatan,* 28 Kasım 1947.

100 *Tasvir*, 20 Kasım 1947.

için de Parti için de iyi mi olur?" sorusunu sormuş ve "*orasını bilemem*" diyerek, istememesine karşın İnönü'nün yeniden genel başkan seçilmesinin CHP'yi olası bir çıkmazdan kurtaracağını belirtmiştir[101].

CHP genel başkanlığı konusunda yapılan yeni düzenlemeden sonra basında yapılan yorumlarda genel olarak kurultay, alınan karardan dolayı eleştirilmiştir.[102] Bu konuya olumlu yaklaşan Ulus gazetesinde yapılan yorumda ise bu düzenlemenin partinin demokratik gelişmelere elverişli bir ortam yaratabilmek amacıyla yapıldığı, gerçekte anayasa ve yasalarda CHP'nin böyle bir karar alması konusunda zorlayıcı bir hüküm olmamasına karşın bu değişimin CHP'nin katlandığı bir fedakârlık olduğu belirtilmiştir[103].

2.3.4. Partinin Kimlik Arayışı

Kurultay'ın en dikkat çeken ve bazı yönlerden günümüze kadar eleştirilmesine neden olan özelliklerinden birisi de, parti tüzüğünde ve programında yapılan değişikliklerdir. Parti tüzüğünde yapılan değişikliklerle, genel başkanlık işinin yeniden düzenlenmesinin yanı sıra, genel başkanlık divanı yerine, kurultay tarafından seçilen 40 üyeli Parti Divanı oluşturulmuştur. TBMM Başkanı ve Başbakan tabii üye olarak Parti Divanında yer almışlardır. Parti Divanının kendi üyeleri arasından gizli oyla birisi genel sekreter olmak üzere on iki kişilik genel idare kurulu seçmesi de tüzüğe eklenmiştir. Yeni tüzükte tüm parti örgütlerinin yıllardır uygulandığı gibi merkezden atanması yerine seçimle iş başına gelmesi ilkesi benimsenmiştir. Milletvekili adaylarını her ilde il yönetim kurulu üyeleri, bütün ilçelerin yönetim kurulu üyeleriyle partili belediye başkanlarını ve genel meclis üyelerince ve gizli oyla seçilmeleri hükmü getirilmiş, ancak, her ilden o il için gösterilecek aday sayısının yüzde 30'unu geçmeyecek miktarının merkezde Parti Divanınca gizli oyla belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Bu arada parti kurultaylarında, yerel örgütlerden gelecek delegelerin sayısının, kurultaya katılan milletvekili sayısından çok olması sağlanmıştır. Bu kurultayda ayrıca, 1936'da başlatılan ve valilik ile il başkanlığını birleştiren uygulamalara son verilmiş, il başkanlarının kesin olarak il kurultayınca ve seçimle göreve getirilmeleri esası kabul edilmiştir. 1934 yılında 22'ye yükseltilen partiye üye olma yaşı 18'e indirilmiştir[104].

101 *Son Posta*, 25 Kasım 1947.

102 Bu konuda şöyle örnek verilebilir: Yeni Sabah gazetesinden A. Cemalettin Saraçoğlu, İnönü'nün kurultayı açış konuşması sırasında genel başkanlıktan ayrılmak isteğine karşın, delegelerin bundan vazgeçememelerini ve özellikle de İnönü'ye başkanlıktan ayrılmaması gerektiği konusunda ısrar edenleri çok eleştirmiştir. *Yeni Sabah*, 2 Aralık 1947; aynı gazetede "*Arzusu Hilâfına C.H.P. Genel Başkanlığına Seçilen İnönü İstifa etmelidir*" başlığı atılarak, İnönü'ye kurultayın onun istememesine karşın yine de genel başkan seçmesi karşısında istifa etmesi önerilmiştir. *Yeni Sabah*, 6 Aralık 1947; Cihad Baban da, "*Çok şeyler ümit etmiştik. Ne yazık ki bugün hayal kırıklığına uğramış bulunuyoruz.*" demiştir. *Tasvir,* 4 Aralık 1947.

103 *Ulus,* 1 Aralık 1947.

104 Suna Kili, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler (Siyaset Bilimi Açısından Bir İnceleme)*, Boğaziçi Üni. Yay., İstanbul, 1976, ss.99-100; Süleyman Güngör, *Muhalefette*

Tüzükte yapılan değişikliklerle CHP'nin çok partili rejime uyumlu olması da hedeflenmiştir. Ayrıca CHP yukarıdan aşağıya idare edilen bir parti olmaktan çıkarılarak aşağı kademelerin parti faaliyetlerindeki etkinliklerinin arttırılması amaçlanmıştır[105]. Bir başka deyişle partinin merkeziyetçi yapısı yumuşatılmaya ve taban merkez karşısında daha güçlü bir konuma getirilerek partide tabanın daha sözü geçer bir nitelik kazanması düşünülmüştür. Bunlara ek olarak partiye üye olma yaşı da düşürülerek daha geniş bir kitlenin siyasete katılmasının önü açılmıştır. Böylelikle kurultay sırasında program ve tüzükte yapılan değişiklikler, sadece ülkenin genel siyasetinin akışını değil, CHP'de de yapısal değişikliklere yol açabilecek nitelikte olmuştur. Burada dikkati çeken bir başka nokta da gerçekte yapılan bu tüzük değişikliklerinin birçoğunun bazı delege ve milletvekilleri tarafından kurultay öncesinde yapılması gerekli olan değişiklikler olarak önerilmiş olmasıdır. Bu durum kurultayda tabanın istek ve önerilerinin dikkate alındığını göstermesi açısından önemlidir.

Kurultayda partideki yapısal dönüşümü sağlayacağına inanılan konuların dışında, üzerinde durulan bir diğer konu da gerek milliyetçilik, gerekse laiklik ilkesi üzerine yapılan görüşmeler sırasında gündeme getirilmiş olan komünizmin devlet ve toplum hayatını tehdit ettiği iddiasıdır. Bununla ilgili olarak yapılan görüşmeler sırasında, komünizmin önlenmesi için din eğitiminin önemli bir araç olarak görülmesi ise tartışmalar sırasında en dikkat çeken önerilerden birisi olmuştur[106].

Bunların yanı sıra 1947 Kurultayının en göze çarpan özelliği CHP'nin altı ilkesinden bazılarının yeniden yorumlaması ile delege ve milletvekillerinin topluma din eğitimi verilmesi konusundaki istekleri olmuştur. Aslında ilkelerin yeniden yorumlanması işi ilk kez yapılmamaktadır. İlkeler daha önceki CHP kurultaylarında da ihtiyaç ve koşullara göre yeniden tanımlanmıştır. Fakat bu kurultayı öncekilerden farklı kılan delege ve milletvekillerinin dinin toplumsal hayattaki yerini belirlerken ve din öğretimi konusunu gündeme getirirken, o zamana kadar yapılmış olan uygulamaların dışında, hatta bunlara ters gelebilecek bazı isteklerde bulunmuş olmaları ile devletçilik ilkesinin çok daha liberal bir şekilde tanımlanması olmuştur.

CHP'nin programlarında altı okla simgeleştirdiği ve Kemalizm adını verdiği ilkeler, toplu olarak ilk kez CHP'nin 10-17 Mayıs 1931'de yapılan kurultayında bir araya getirilerek sistemleştirilmiştir. Bu ilkeler, CHP'nin 1931 tarihli programında, partinin ana vasıfları olarak kabul edilirken, 1935 tarihli programda ise devletin de esasları olarak belirlenmiş, başta Devletçilik ilkesi olmak üzere, ilkelere daha katı ve kapsayıcı bir özellik kazandırılmıştır. 8

Cumhuriyet Halk Partisi, Alternatif Yay., Ankara, 2004, s.s.33-34; Tanör, *a.g.e.*, s.342; Bilâ, *a.g.e.*, ss.126-128; Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, 2. Baskı, Bilgi Yay., Ankara, 2003, s.299; Koçak, *a.g.m.*, s.149-150.

105 Kili, *a.g.e.*, ss.98-100.

106 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.395-397.

Haziran 1943'te toplanan kurultaya kadar, ilkelerle ilgili olarak herhangi bir yeni düzenleme yapılmamış, 1943 kurultayında ise Devletçilik, Milliyetçilik ve Laiklik ilkeleri yeniden yorumlanarak, Devletçilik ilkesinde özel girişim lehine bir yumuşamaya gidilirken, Milliyetçilik ve Laiklik ilkelerine de yeni paragraflar eklenmiştir[107]. Bu durum partinin 1947 kurultayında da devam etmiş ve ilkelerden bazıları yeniden yorumlanmıştır.

1947 programında, Cumhuriyetçilik ilkesinin tanımına bu ilkenin demokrasi anlayışını yansıtır bir anlamı olduğuna dair eklemeler yapılarak ilkenin demokrasiyi de içerdiği vurgulanmıştır[108]. Bu arada MKP'nin ve DP'nin de bu konuya aynı şekilde yaklaşmaları ve programlarında benzer ifadelere yer vermiş olmaları kayda değerdir.

Kurultayda köylülüğe de özel bir önem verilerek[109] bu anlayış programa yansıtılmıştır. 1947 Kurultayında, ilk defa toplumdaki sosyal gruplar arasında bir tercih yapan CHP, 1947 programında Halkçılık ilkesine "*…Halkımızı meydana getiren çeşitli sosyal guruplar, millet bütünlüğünü yaratır. Partimiz bunların karşılıklı faydalarını memleket yüksek menfaatleri esasına göre âhenkleştirmeğe çalışır; bununla beraber Partimiz, halk çoğunluğunu teşkil eden köylümüzün ve çiftçimizin yaşama seviyesini yükseltecek tedbirleri almayı zarurî bir şart sayar…*"[110] sözünü eklemiştir. Ayrıca programda sosyal politikalara da önemli bir yer ayrılmıştır (madde 84-94).[111]CHP'nin bu kararları iktidar yanlısı basın tarafından olumlu karşılanmış ve Emin Erişirgil yazısında CHP'nin parti programındaki, "*sosyal politikamız*" adlı bölümden övgüyle söz ederek bunun emekçi kesimin haklarını koruyan bir anlayışa sahip olduğunu ileri sürmüş ve "*Yarınki nesiller Yedinci Kurultayın yaptıklarını överken bu kısımda ileri sürülen fikirlere ayrıca değer vereceğine de hiç şüphe etmiyorum*" diyerek sosyalizm temeli üzerine kurulu partilerden farklı olarak rejimi değiştirmeden, rejim içinde programında emekten yana bir düzenleme yapmasını övmüştür[112]. Ancak CHP'nin köylülere yönelik bu tutumunu dönemin basınında eleştirenler de olmuş, CHP köylüleri kandırmakla,

107 Uzun, *a.g.m.*, ss.246-255.

108 Ekleme şu şekildedir: "*…Millet yalnız kendisinin sahip olduğu egemenliği tam bir serbestlik içinde tek dereceli olarak seçeceği milletvekillerinden terekküp eden Türkiye Büyük Millet Meclisi vasıtasiyle kullanır. Demokrasi esasına dayanan bu rejimi türlü tehlikeye karşı korumak esas vazifemizdir.*" *C.H.P. Program ve Tüzüğü 1947*, ss.5-6; Turan, İsmet İnönü…, s.299.

109 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.101, 114, 131.

110 *C.H.P. Program ve Tüzüğü 1947*, s.7; Halkçılık ilkesinin bu kısmını ilgilendiren açıklaması 1943 programında ise şöyledir: "*…Türkiye Cümhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil fakat ferdî ve içtimaî hayat için iş bölümü itibariyle muhtelif iş ve hizmet sahiplerinden teşekkül etmiş bir câmia telâkki etmek esas prensiplerimizdendir. Çiftçiler küçük sanayi erbabı, işçi, serbest meslek erbabı, sanayi erbabı, tüccar ve memurlar Türk camiasını teşkil eden başlıca çalışma zümreleridir. Bunların her birinin çalışması, diğerinin ve umumî câmianın hayat ve saadeti için zaruridir…*" *Cumhuriyet Halk Partisi Program ve Nizamname 1943*, s.4.

111 *C.H.P. Program ve Tüzüğü 1947*, ss.28-31; Cemil Koçak, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.476.

112 Emin Erişirgil, "Kurultay Yeni Ne Fikirler Getirdi", *Ulus,* 6 Aralık 1947.

samimiyetsizlikle suçlanmıştır[113].

Ekonomik alanda serbest piyasa ekonomisini savunan muhalif partiler karşısında[114] CHP kurultayda devletçilik anlayışını da yeniden gözden geçirirken[115] delege ve milletvekilleri, devlete ait işletmelerin iyi işletilemediği,[116] devletçiliğin tanımının daha açık yapılarak, sınırlarının tam olarak belirlenmesini ve özel teşebbüsün gelişmesine engel olunmayacağının vurgulanmasını istemişlerdir.[117] Kurultayda Devletçilik ilkesi üzerine yapılan bu tartışmalar ilk olmadığı gibi, şaşırtıcı da değildir. Çünkü 1931 yılında CHP'nin programına girdiği andan itibaren, Atatürk dönemi de dâhil olmak üzere, sınırlarının ne olması gerektiği üzerinde en çok tartışılan ilke, Devletçilik olmuştur. Bu ilke içinde bulunulan koşullara göre zaman zaman katı, zaman zaman da daha yumuşak bir şekilde yorumlanmıştır. Kurultay sırasında söz alarak "*…C.H.P.'nin ekonomi siyaseti ve CHP Hükümetlerinin ekonomi siyasetleri, beş altı seneden beri, Devletçiliğin gittikçe yumuşatılması mahiyetindedir…*"[118] Diyen Manisa Milletvekili Yunus Muammer Alakant'ın bu sözleri de, aslında bir gerçeğe işaret etmektedir.

Kurultaydaki bu öneriler doğrultusunda, CHP'nin 1947 programında Devletçilik ilkesinde özel sektör yararına, kamu ile özel sektör arasında daha keskin bir ayrıma gidilmiş ve devletin ağır sanayide yine önemli bir role sahip olması, ancak özel teşebbüsün de teşvik edilmesi gerektiği belirtilmiştir[119]. Buna

113 Bunlardan birisi olan A. Cemalettin Saraçoğlu, CHP içinde bazılarının dile getirdiği, DP'nin sermayedardan taraf ve köylüden yana olmadığı, bundan dolayı köylü kesime CHP'nin sahip çıkması gerektiği yolundaki düşünceleri eleştirmiş ve CHP'yi DP'ye yönelmiş köylüleri kandırmaya çalışmakla suçlamıştır. Saraçoğlu'nun yazısında dikkati çeken bir başka nokta da CHP'ye karşı yaptığı eleştirilerin Atatürk dönemini de içeren bir şekilde olmasıdır. Yazıda şunlar söylenmiştir: "*Yirmi beş yıldır bu memleket halkı, iktidar partisinin elinden neler çektiğini bilmeyecek ve unutacak kadar ne cahil, ne de hafızasızdır.*" A. Cemalettin Saraçoğlu, "Amma Açık Gözlülük", *Yeni Sabah* 17 Kasım 1947; CHP'yi eleştiren diğer bir yazar, Bahadır Dülger de yazısında, CHP'nin hangi sınıfa dayanacağını tartışmış ve CHP içinden yükselen küçük esnaf ve köylülere dayanalım isteğini eleştirerek, bunun öyle kolay olmadığını partinin istemesiyle olamayacağını asıl olarak bu kitlelerin bunu istemelerinin lazım geldiğini belirtmiş ve CHP'nin uyguladığı ekonomi siyasetini de eleştirerek, CHP'nin küçük esnaf ve köylülere refahlarını arttıracak hiçbir şey yapmadığı halde böyle bir role soyunmasını ilginç bulmuştur. *Son Saat*, 16 Kasım 1947.

114 CHP'nin devletçilik anlayışı, daha denetleyici olup genel çıkarları korumak için özel girişime sınırlamalar getirilebilirken, DP'nin devletçilik anlayışında ise devletin yatırım alanlarının sınırlandırılması ve özel girişimin gelişmesi için devletin onlara yardımcı olması öngörülmüştür. Ülke kalkınmasının tarım kesimine dayandırılacağını belirten ve Devletçiliği, ekonomik yaşamda özel girişimciliğin esas tutulacağı, kesin zorunluluk olmadıkça piyasalara karışılmayacağı, verimlilik gözetilerek devlet kuruluşlarının özel girişime devredilebileceği ve özel teşebbüsün devlet tarafından desteklenmesi gerektiği şeklinde yorumlanmıştır. Albayrak, *a.g.e.*, s.70-71; Turan, *Türk Devrim...*, ss.220-223; Çavdar, *a.g.m.,* s.2065; Koçak, *a.g.m.,* s.141; DP gibi MKP de devletçiliği benimsememiştir. Uyar, *a.g.e.*, 196.

115 Boratav, *a.g.e.*, ss.73-84.

116 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.406.

117 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.407.

118 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.410.

119 Metin Heper, *İsmet İnönü*, Çev: Sermet Yalçın, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2008, ss.181-182.

göre, devlet, özel sektörün kârlı bulmadığı alanlarda yatırım yapacak, devlet kâr amacıyla girişimde bulunmayacaktır. Bunların yanı sıra deniz yolu ve eşya taşımacılığı da özel sektöre bırakılacak, devlet özel girişimcilerle eşit koşullar içinde çalışacak ve devlet-özel girişim ortaklıklarına olanak sağlanacaktır[120].

Kurultayda Devletçilik ilkesi ile ilgili olarak yapılan yeni düzenlemeler bununla sınırlı kalmamış, CHP yeni iktisadi anlayışını tarıma da yansıtmış ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 17. maddesini kaldırmaya karar vermiştir. Bu karar, parti programının 43. maddesinde şu şekilde yer almıştır: "*Toprak Kanunu'nun ana prensipleri mahfuz kalmak üzere bu kanun mülkiyet güvenliği, toprak sahiplerine bırakılacak azami miktar ve kamulaştırma değeri yönlerinden gözden geçirilmesini faydalı buluruz.*"[121] Bunlara ek olarak, 1946'da CHP tarafından hazırlanan ve kendi kendine yeterlik ve devlet denetimine ağırlık veren bir özelliğe sahip beş yıllık kalkınma planı da 1947'de terk edilmiş, serbest girişime, tarımın ve tarıma dayalı sanayinin gelişmesine, demiryolları yerine karayollarına ve enerji sektörünün gelişmesine ağırlık veren yeni bir plan kabul edilmiş ve bu yeni plan 1947'deki CHP kurultayında benimsenmiştir. Böylelikle ilerleyen yıllarda ekonomi siyaseti açısından DP'nin devlet kuruluşlarının özel teşebbüse satışını istemesi dışında, CHP ile DP'nin ekonomi anlayışları arasında önemli bir fark kalmamıştır. DP bu konuda hevesli iken CHP ise bu düşünceye karşı çıkmıştır[122].

Dinin siyaset alanında belirleyici olarak ortaya çıkmasının da etkisiyle olsa gerek kurultayda en sert tartışmalar Laiklik ilkesi konuşulurken yaşanmıştır.[123] Konuşmalar sırasında, Diyanet İşleri Başkanlığının varlığı laikliğe aykırı bulunarak bu kurumun laiklik ilkesiyle bir tezat oluşturduğu ve bu nedenle Diyanet İşleri Teşkilatının bir devlet kurumu olmaktan çıkarılması ve özerk bir statüye kavuşturulması istenmiştir[124]. Buna ek olarak toplumdaki din eğitimi ve öğretimi alanında yaşanan eksikliğe de dikkatler çekilerek köylerde cenazeleri kaldıracak kimse kalmadığı, din adamı yetiştirmek için imam hatip okullarının ve bir ilahiyat fakültesinin açılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ancak kurultayda imam hatip okullarının açılmasına karşı çıkmamakla birlikte, komünizme karşı dinin bir mücadele aracı olarak gösterilmesine karşı çıkan ve eski Laiklik ilkesi anlayışından vazgeçilmemesini isteyenler de olmuştur[125].

120 Bilâ, *a.g.e.*, ss.126-128; Tanör, *a.g.e.*, s.342; Ahmad, *Demokrasi Sürecinde…*, ss.39-40.

121 Timur, *a.g.e.*, ss.61-63; *C.H.P. Program ve Tüzüğü 1947,* ss.18-19.

122 Zürcher, *Modernleşen…*, ss.313-314; Boratav, *a.g.e.*, ss.77-78.

123 Son Posta 3 Aralık 1947; Vatan 3 Aralık 1947. Basında bu durumu sergileyen, "*C.H.P. Kurultayında En Heyecanlı Gün*", "*Programın lâiklik maddesi çok sert tartışmalara sebeb oldu, bu maddeyi beğenmiyen bazı hatiplerin sözleri şiddetli bir infial havası yarattı*", "*Dünkü Toplantıda Din Hakkında Hararetli Münakaşalar Oldu*", "*Parti kurultayı en heyecanlı toplantısını dün yaptı. Sert tartışmalar, tarziye vermeler, kürsüden indirmeler ve bağırmalarla sabahın saat 9 undan akşamın 9 buçuğuna kadar 12 buçuk saat süren bu toplantıda program tasarısının müzakeresi bitmiştir…*" gibi başlıklar atılmıştır. Cumhuriyet 3 Aralık 1947; *Bugün,* 3 Aralık 1947; *Akşam*, 3 Aralık 1947.

124 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.454.

125 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.440-470.

Laiklik ilkesinin yeniden gözden geçirilmesini isteyenlerden birisi olan Sinop Delegesi Vehbi Dayıbaş, laikliğin iyi bir anlayış olduğunu, bunun uygulanmasıyla hurafenin önüne geçildiğini ve artık laikliğin benimsendiğini, ancak çocuklara dinin öğretilmesi konusunda eksik kalındığını belirttikten sonra, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilkokullara din dersi konulmasını önermiştir[126]. Çorum delegesi Abdülkadir Güney de, dinin toplumsal yapıyı güçlendirmede ve ilerletmede önemli bir etken olduğunu ve insanlardaki vicdan ve ahlakın olmasının ancak dinin bilinmesiyle mümkün olabileceğini belirttikten sonra, ilkokullarda verilecek dini bilgilerin yanı sıra din bilgisi öğretmeni yetiştirmek için bir ilahiyat fakültesi açılmasının da zorunluluğuna işaret etmiştir[127]. Diğerleriyle benzer düşünceleri paylaşan Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu ülkede Müslüman olmayan vatandaşların dini ihtiyaçlarını kendi kendilerine karşılama konusunda Müslümanlardan daha iyi durumda olduklarını, köylerde cenazeleri defnedecek kimsenin kalmadığını, Diyanet İşleri Başkanlığının devletten ayrılarak Vakıflar idaresinden bu kuruma ödenek ayrılmasını ve çalışmalarını bu şekilde yürütmesini bir başka deyişle Diyanetin kontrollü bir yapıdan, özerk bir yapıya geçirilmesini istemiştir. Ayrıca toplumdaki bazı ahlaka uygun olmayan davranışların ve kötü alışkanlıkların arttığını, bunun nedeninin de inanç eksikliğinden kaynaklandığını iddia ederek[128] dini toplum ahlakının düzenlenmesinde önemli, hatta tek belirleyici olarak görmüş ve toplumdaki tüm sorunların inançla çözümleneceğine vurgu yapmıştır[129]. Kayseri delegesi Şükrü Nayman da, dinin insan yaşamında önemli bir yere sahip olduğunu belirttikten sonra, 3 Mart 1924'te birbirinden ayrılmış olan Şeriye Evkaf Vekâletinin tekrar birleştirilmesi anlamına gelen bir istekte bulunmuş ve Vakıflar İdaresinin dini kurumlara kaynak sağlamasını, Diyanet İşlerinin de ülkedeki din hizmetlerini düzenleyip dini düşünceyi yayıp, din adamları yetiştirmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca okullara din dersi konulmasını da isteyerek dinden korkulmamasını, asıl komünizmden korkulması gerektiğine işaret etmiştir[130]. Bunların dışında Milliyetçilik ilkesi üzerinde konuşulurken İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver de Fatih Sultan Mehmet, II. Mahmut gibi Osmanlı padişahlarının Türk tarihindeki önemine işaret ederek "*tarihe büyük hizmeti olanların*" türbelerinin tamir edilip

126 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.448-449.

127 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.449.

128 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.450-451.

129 Tekelioğlu bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamıştır: "*…Arkadaşlar; bugün, memleketimizde, kumar almış yürümüş, ahlâk tamamen tefessüh etmiştir. Dinsiz bir milletin memleketinde hiçbir korku kalmaz, yaşayabilmesi için bir mefhumdan korkusu olmalıdır. Varlığının devamı için bu mefhum lâzımdır. Anaya, babaya, büyüğe itaat kalmadı, kimse kimseyi tanımıyor, Allah nedir? deyince, Allahın ne olduğunu bilmiyor, tanımıyor…Arkadaşlar; açıkça söyliyelim; biz, bu ihtiyacı ancak ve ancak İslâm dininin kabul ettiği ahlâk kanunlarında bulacağız. Bu ahlâk kanunları bu milleti doğru yola götürecektir; bugün, her yerde ve her zaman şikâyet etmiş olduğumuz ahlâksızlıklar önlenmiş olacaktır…" CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.451.

130 *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.451-452.

açılmasını istemiştir[131].

Kurultayda Laiklik ilkesinin yeniden tanımlanması üzerine yapılan tartışmalar basına da yansımış ve gazeteler de bu konuda bazı kişilerle yapılan görüşmelere yer verilmiştir. Laiklik ilkesi üzerine hem kurultayda konuşan, hem de basına bir demeç veren Tanrıöver, kendisiyle görüşen Vâ-Nû'nun aktardığına göre, laiklik kavramı ve insanların din ihtiyaçlarının karşılanmasının zorunluluğundan söz ederek laikliğin Türk tarihi için yeni ve yabancı bir uygulama olmadığını Osmanlıdaki modernleşme süreci ile başladığını ve köylerin birçoğunda imam ve hatibin kalmadığını, bunun da halkın dini ihtiyaçlarının karşılanması konusunda bir eksiklik ortaya çıkardığını belirterek bu ihtiyacın karşılanması için önlem alınması gerektiğini söylemiştir. Konuşmasında kurultayda ortaya atılan düşüncelerle ilgili olarak da yorumda bulunan Tanrıöver, din işlerinin hiçbir değişikliğe uğratılmaksızın aynı şekilde bırakılmasının kötü sonuçlara yol açacağını, din işlerinin cemaatlere bırakılmasının ise çok zaman alacağını, bu nedenle de din ve evkaf işlerinin devlet teşkilatı içinde bırakılıp bunların kuvvetlendirilmesinin ve ödeneklerinin artırılmasının en uygun düşünce olduğunu belirtmiştir. Tanrıöver konuşmasının devamında, o gün için ilk anda yapılması gerekenleri de şöyle sıralamıştır: Din konularının İstanbul Üniversitesi'nde bilimsel bir şekilde okutulması, din bilginlerinin yetiştirilmesi için bir okul açılmasını, ayrıca ülkenin çeşitli yerlerinde de imam ve hatip yetiştirilecek okulların açılması gerektiğini söylemiştir.[132] Aynı konuda düşünceleri sorulan gazeteci Falih Rıfkı Atay da laikliğin ülkeye, din ve dünya işlerini birbirinden ayırmak, Anadolu'da mezhep ayrılıklarından doğan ayrılıkları ortadan kaldırmak ve böylelikle milli birliği sağlamak için getirildiğini söylemiştir. Statükonun devamından yana olduğu anlaşılan Atay, konuşmasının devamında bu tür konuların siyasi yaşamın özgürleştirildiği dönemlerde siyasetçiler tarafından halkın gündeme getirildiğine vurgu yaparak bu konularda atılacak herhangi bir yanlış adımın milli birliğe zarar verilebileceğine yönelik endişelerinden söz etmiştir[133]. CHP'de Otuzbeşler olarak anılan grubun lideri Nihat Erim ise laikliğin feda edilmesi ya da yıpratılmasına karşı olduğunu belirttikten sonra, ülkede yıllardır ihmal edilmiş olduğunu öne sürdüğü halkın dini ihtiyaçlarının karşılanması gibi bir sorunun bulunduğuna inandığını söyleyerek laikliğe herhangi bir şekilde zarar verilmeksizin din işlerinin devlet tarafından organize edilmesi gerektiğini savunmuş ve devletin din işleriyle uğraşacak din adamlarını üniversitelere bağlı enstitüsü ya da ilahiyat kürsülerinde yetiştirmeleri gerektiğine dikkat çekmiştir[134]. Bu arada Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer de basına bir açıklama yaparak, dini

131 Tanrıöver'in konuşmasına sırasında, mecliste türbelerin kapatılması kararının alındığı gün Atatürk'ün kendisine: "*Bekle; on, on beş sene bekle, bütün türbeleri sana vereceğiz…*" dediğini iddia etmiştir. *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, ss.402-403.

132 *Akşam*, 30 Kasım 1947.

133 *Akşam*, 1 Aralık 1947.

134 *Akşam*, 2 Aralık 1947.

eğitim ile ilgili olarak birtakım düzenlemeler üzerinde durulduğunu söylemiş[135] ve adeta bir süre sonra yapılacak olan yeni düzenlemelerle ilgili olarak basına bilgi vermiştir. Sonuçta Kurultayda alınan karar gereğince 1947 programında, 1943 programının Laiklik ilkesinde yer alan "*...Parti millî dilin ve millî kültürün diyanet yollarından yabancı dil ve kültürlerin tesirinden masun kalmasını Türk milletinin hali ve istikbali için lüzumlu sayar.*" ibaresi Laiklik ilkesinin tanımından çıkarılmıştır[136].

Kurultay sırasında partinin laiklik anlayışını ve dolayısıyla din olgusuna yönelik politikalarını gözden geçirerek esneten CHP, daha sonra yaptığı yeni yasal düzenlemelerle laiklik konusunda partinin yıllardır izlediği geleneksel politikasının dışına çıkmış ve kurultayda gündeme getirilen birçok öneri, kurultaydan bir yıl sonra gerçekleştirilmeye başlanmıştır. 1948'de imam hatip kursları açılmış; hacca gitmek isteyenlere ilk kez döviz verilmiş; 1949'da ilkokullara seçmeli din dersi konulmuş; 10 Haziran 1949'da TBMM'de kabul edilen ve 5438 sayılı yasayla da tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasıyla ilgili 677 sayılı yasanın birinci maddesine şöyle bir fıkra eklenmiş: "*Şeyhlik, Babalık, Halifelik gibi mensupları arasında baş mevkide bulunanlar para cezasından başka, bir yıldan aşağı olmamak üzere sürgün cezası ile cezalandırılırlar.*" ve bunu 4 Mart 1950'de türbelerden Türk büyüklerine ait olanlarla büyük sanat değeri bulunanların Milli Eğitim Bakanlığınca halka açılacağı şeklinde düzenlenen ve aynı yasaya eklenen yeni bir fıkra izlemiştir[137]. CHP'nin din işlerinin düzenlenmesi konusunda attığı bu adımların temel nedeninin başta DP olmak üzere muhalefetin sürekli olarak bu konuları siyasetin gündemine taşıması olduğu ileri sürülebilir[138]. Böylelikle CHP muhalefetin bu konulardaki öncü görünümüne son vermek istemiştir.

İnkılâpçılık ilkesinden de 1943 programında yer alan "*Parti, Devlet ve millet işlerinde tedbir bulmak için tedrici ve tekâmülî prensiple kendini bağlı tutmaz...*" ibaresi çıkarılmış ve ilke evrimci bir niteliğe büründürülmüş, böylelikle VII. Kurultay'da "*inkılâpçılık*" ilkesi yerine "*evrimcilik*" ilkesi benimsenmiştir[139].

Milliyetçilik ilkesine de "*Partimiz Türk milletini dil, kültür, ülkü ve tarih*

135 *Akşam,* 26 Kasım 1947.

136 *Cümhuriyet Halk Partisi Program ve Nizamname 1943,* ss.5-6; *C.H.P. Program ve Tüzüğü 1947,* ss.7-11; Kili, *a.g.e.*, ss.100-102; Güngör, *a.g.e.*, ss.35-36.

137 Nurşen Mazıcı, *Tek Parti Dönemi Seçilmiş Makaleler*, Pozitif Yay., İstanbul, 2001, ss.253-255; Bilâ, *a.g.e.*, ss.126-128.

138 DP'nin, CHP'den farklı olan diğer bir yönü de laikliğin yorumlanmasında ortaya çıkmıştır. Programlarında, laikliğin din düşmanlığı olarak yorumlanamayacağını belirtilerek, din özgürlüğünün kutsal ve diğer özgürlükler kadar önemli olduğu vurgulanmış, laiklik kavramı yalnız din ile devlet işlerinin değil, din ile siyasetin de birbirinden ayrılması olarak tanımlanmıştır. Ayrıca programda, din öğretimine dönülmesi, din adamları yetiştirilmesi için bir ilahiyat fakültesi ile ona benzer kurumların açılması ve bunların özerk olmaları gerektiği savunulmuştur. Albayrak, *a.g.e.*, ss.70-71;Turan, *Türk Devrim...*, ss.220-223; Çavdar, *a.g.m.*, s.2065; Koçak, *a.g.m.,* s.141.

139 *Cümhuriyet Halk Partisi Program ve Nizamname 1943*, ss.5-6; *C.H.P. Program ve Tüzüğü 1947,* ss.7-11; Kili, *a.g.e.*, ss.100-102; Güngör, *a.g.e.*, ss.35-36; Bilâ, *a.g.e.*, s.126–128; Ahmad, *Demokrasi Sürecinde…*, s.39-40; Tanör, *a.g.e.*, s.342.

birliği ile saadet ve felâket ortaklığına inanmak, ortak yurt sevgisi taşımak gibi tabiî ve ruhî bağlarla birbirine bağlı yurttaşların kurduğu sosyal ve siyasal bir bütün olarak kabul eder…"[140] paragrafı eklenmiş ve böylelikle dil, kültür ve toprak milliyetçiliğinin temeli atılmıştır[141].

Kurultay sırasında ilkelerde yapılan değişiklikler ve özellikle de din ile ilgili olarak gündeme getirilen istekler, daha sonra Kemalizm'den ödün verildiği, şeklinde yorumlanmıştır[142]. Öncelikle, kurultaydaki görüşmeler sırasında bazı delege ya da milletvekillerinin, CHP'nin o zamana kadar izlediği geleneksel politikaların dışında bir tavır sergilemelerinin, partinin yapısı gereği normal bir durum olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü ilk kurulduğu günden itibaren homojen bir yapısı olmayan ve toplumdaki her düşünceden kesimi içinde barındıran bir parti olarak, CHP kendi muhalifini kendi içinde barındırmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla bu durum, 1946 seçimlerine çok partili düzende giren CHP'de halen değişmemiştir. Bu nedenle görüşmeler sırasında yaşananları partinin bu özelliğinin bir sonucu olarak görmek mümkündür. Nitekim Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile DP'yi kuranlar da, CHP'nin içinden çıkmışlardır. Hatta DP'nin en önemli kurucularından birisi olan Celal Bayar, Atatürk'ün son başbakanıdır. Belki burada asıl söylenmesi gereken, kurultay sırasında geleneksel politikalara aykırı denebilecek olan önerilerin, daha sonradan CHP hükümetlerince gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bunun dışında Atatürk ilkeleri olarak isimlendirilen ve Kemalizm'in temelini oluşturan altı ilkenin, 1947 Kurultayı dahil olmak üzere sürekli olarak yeniden yorumlanması, ilkelerin dogmatik bir yapıda görülmemesinden ve pratik değerlerinin, teorik değerlerinden daha önemli olmasından kaynaklanmaktadır. İlkeler ilk belirlendiğinde de amaç, ortaya yeni bir ideoloji koymak değildi. İçinde bulunulan zor koşulların üstesinden gelinebilmesi için hazırlanmışlardı ve ihtiyaçlara göre yeniden yorumlanabilmeleri konusunda esnek bırakılmışlardı. Bu durum ilkelerin tümü için geçerli kılınmış ve ihtiyaçlara göre zaman içinde hepsi farklı şekillerde yorumlanabilmişlerdir. Bu nedenle burada asıl tartışılması gereken sorun, ilkelerde yapılan değişikliklerden ziyade, değişiklik

140 *C.H.P. Program ve Tüzüğü 1947,* s.6.

141 Ahmad, *Demokrasi Sürecinde…*, ss.39-40.

142 Çetin Yetkin, *Karşı devrim 1945-1950*, 8. Basım, Kilit Yay., Ankara, 2001, s.s.389-417; Dönemin tanıklarından gazeteci Nadir Nadi de anılarında, çok partili siyasal yaşama geçildiğinden itibaren CHP'nin tutarsız ve günlük politikalar uyguladığını ve böylelikle DP'ye kötü bir örnek oluşturarak onu yanlış yollara sürüklenmeye ittiğini belirterek, "*Çok partili hayatın ilk yıllarındaki karasız ve zikzaklı davranışları ile CHP yönetim kadrosu iktidar savaşında Demokrat Partiye adeta kendi eliyle başarı olanakları sağlamıştır, diyebiliriz. 1950 seçimlerine kadar varan süre içinde bir yandan şiddet ve sindirme yollarına başvururken, öte yandan seçmene şirin görünmek amacıyla taviz politikasına girişti̇ği̇ için CHP hiçbir sonuç alamadan bildiğimiz yenilgiye uğradı. Bu yenilgi belki de kaçınılmaz bir olaydı. Şiddet yolunu denemese, taviz politikasına sapmasa CHP belki 1950 seçimlerini yine kaybedecekti. Fakat devrim ilkelerinden hiç şaşmamış bir siyasal örgüt olarak hem kaybı daha az olacak, hem de, kimbilir gericiliğin politika hayatımıza geçer akçe haline gelmesini belki de önliyebilecekti.*" demiştir. Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, Çağdaş Yay., 4. basım, İstanbul, 1991, s.312.

ihtiyacında belirleyici olan etkenin ne olduğudur. Etken, CHP'nin birtakım toplumsal ihtiyaçların karşılanmasını sağlamak istemesi mi? yoksa muhalefetin kendisine karşı kullandığı birtakım kozları onların elinden almak ve bu suretle seçimi kazanmak istemesi midir? Eğer CHP, kendisinin tespit ettiği, beliren birtakım toplumsal ihtiyaçlardan hareketle, hem bunları karşılamak hem de bu yolla partiye yeni bir kimlik kazandırmak için hareket ettiyse, bu konuda kimilerine yanlış gelen tüm uygulamalarına karşın, CHP'nin yanlış bir iş yaptığı söylenemez. Hatta bu düşünceden hareketle partideki değişim, kurucu parti konumundaki CHP'nin, kendini zamana ve koşullara uyduramamış olmasından kaynaklanan sorunlarını aşma çabası, hem gerçek bir siyasi parti kimliğine bürünmek[143] hem de partinin kendine yeni bir yol haritası belirlemeye çalışması olarak da değerlendirilebilir. Ayrıca özellikle dine yönelik politikaları açısından CHP'yi eleştiren kişiler için de din konusuna sadece laiklik ve rejimin korunması çerçevesinden baktıkları ve toplumsal ihtiyaçları göz ardı ettikleri söylenebilir. Ancak eldeki verilerden anlaşıldığı kadarıyla, CHP'yi böyle bir değişime iten en temel neden, partinin muhalefet karşısında elini güçlendirme ve 1950 yılındaki seçimleri kazanabilme isteği olmuştur. Bu arada partinin değişimi konusunda temel referans noktasının, muhalefetin taleplerinin olması,[144] CHP'yi, DP ile

143 Bu konuda Trabzon delegesi Kemal Kefeli, "*…Parti teşkilatının Devlet teşkilatı emrine verilmiş olmasıdır, bu oluş Partiyi devlete otoritesinin tesiri altında bırakmış ve netice olarak Partimiz Parti hüviyetini kaybetmek tehlikesini göstermiştir…*" derken, *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.123; Kocaeli delegesi Enver Balkan da CHP'nin yavaş yavaş gerçek bir siyasi parti kimliğine kavuşmaya başladığını, çünkü bundan önce ülkedeki tek parti olarak her farklı kesimi içinde barındırdığını ve Atatürk gibi, İnönü gibi şeflerin yönetimde çalıştığını bu nedenle de gerçek bir parti kimliği oluşturamadığını söylemiştir. *CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*, s.s.97-98; aynı konuyla ilgili olarak Yakup Kadri Karaosmanoğlu da İnönü ile yaptığı bir görüşme sırasında kendisine "*…benim bildiğim bir Halk partisi vardı ama, teşkilatı, valilerin, kaymakamların eline teslim edildikten sonra halk ile alakası kesilmiş, tamamiyle bürokratik bir şekil almıştı…*" demiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, Yay. Haz.: Atilla Özkırımlı, 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 1999, s.164; Son Posta, gazetesinden Selim Ragıp Emeç de "*C.H.P. de İdeoloji arayışı*", "*Parti, kurultaydan çıkacak programla, memleketin çeşitli sosyal sınıflarını temsil edeyim derken, bunlardan hiçbirinin menfaatini lâyıkiyle temsil edemeyecektir*" başlıklarını kullandığı yazısında, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir: "*Halk Partisinin sona ermekte bulunan yedinci kurultayı, maalesef partiyi için için kemiren ideolojik bir buhranın bütün çıplaklığı ile ortaya çıkmasına sebep oldu. Hele partinin programı görüşülürken delegelerin ileri sürdükleri çeşitli ve çok defa birbirini tutmıyan ve hatta birbirine taban tabana zıt fikirler, Halk partisinin sadece bir fikir buhranı içinde kıvrandığını göstermekle kalmadı, aynı zamanda partini fikren, yamalı bir bohçadan farksız olduğunu da açığa vurdu. Bilhassa partinin ideolojik temelini teşkil eden esaslar görüşülürken bu hal büsbütün kendini ortaya koydu. Kurultay delegelerinin, parti programında yer alması kaydı ile ileri sürdükleri bazı fikirlere şöyle bir göz gezdirilecek olursa, partinin, en aşağı dört, beş ayrı ideolojiyi temsil eden birbirine zıt bir insan grubunu bir program etrafında birleştirmek gibi olmayacak bir işi yapmaya çalıştığı kolayca anlaşılır. Meselâ partinin iktisadi siyaseti bahsinde bir yandan en dar manada bir iktisadi devletçiliğin esasları tavsiye edilirken, öte yandan, en geniş anlamda bir iktisadi liberalizme götürecek öğütler verilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisinin sosyal yenilikler bahsinde ise bir yandan totaliter rejimlere kadar yolu olan ve ırkçılık esaslarını belirtecek bazı esasların programda yer alması için takrirler verilirken, öte taraftan sosyalizme kadar gidebilen geniş demokrasi tavsiyelerinde bulunulmuştur… Böyle bir ideoloji anarşisi, dünyanın hiçbir partisinde ne görülmüş, ne de işitilmiştir. " Son Posta*, 3 Aralık 1947.

144 Bu durumu, Erim'in anılarında daha açık bir şekilde görmek mümkündür. Erim'in

arasındaki farkları azaltmaya itmiştir. Ancak bu düşünce, değiştiğini düşünen CHP'yi, izlediği politikalar açısından DP'ye oldukça yaklaştırmıştır. CHP'nin bu yaklaşımı DP'lilerin de dikkatini çekmiş ve bu konuda eleştirilmişlerdir. DP'li General Sadık Aldoğan CHP'lilerin bu yönelişini alaylı bir şekilde karşılarken,[145] Adnan Menderes de 1945 öncesi ve sonrası olmak üzere iki CHP'nin ortaya çıktığını ileri sürmüştür[146].

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen iç ve dış koşullar, ülkenin tek partisi konumunda bulunan CHP'yi değişime zorlamıştır. Dolayısıyla CHP, değişen koşullara uyum sağlayabilmek için 1945'ten sonra parti içinde ve ülkenin iç politikasında birtakım değişikliklere, yeni yasal düzenlemelere gitmek durumunda kalmıştır. Özellikle de 1946'da ülkede çok partili siyasal yaşama geçilmesi ve DP'nin kurulmasından sonra, bu partinin CHP'ye karşı yürüttüğü muhalefet, CHP kadrolarını ülkede ve dünyada yeni oluşan siyasi konjonktür karşısında, o güne kadar uyguladıkları politikaları yeniden gözden geçirmek bir başka deyişle CHP'ye yeni bir parti kimliği kazandırmak zorunda bırakmıştır. Bu nedenle CHP'nin 1947 Kurultayında yaşadığı değişimi, dünyada ve ülkede 1945 sonrası başlayan değişimin bir sonucu olarak görmenin ve 1947 Kurultayını da öncelikle bu çerçeveden değerlendirmenin daha doğru olacağı söylenebilir. Aslında partideki bu tür değişim çabaları daha önceye dayanmakta olup, bunun ilk adımları CHP'nin 1946'da yapılan İkinci Olağanüstü Kurultayı sırasında atılmıştır.

CHP'nin 1947 Kurultayı, genelde Türk siyaseti açısından, özelde ise CHP açısından önemli olmuştur. Çünkü devletleşmiş bir parti konumunda bulunan

belirttiğine göre, kendisi, İnönü'nün de bilgisi dahilinde, kurultayda yaşanan bazı gelişmeleri ve alınan kararları değerlendirmek için, zaman zaman DP ileri gelenleriyle görüşmelerde bulunmuştur. Örneğin Erim, 23 Aralık 1947'de DP'den Fuat Köprülü ve Adnan Menderes'le yaptığı bir görüşmede, bu kişilere İnönü'nün genel başkanlık makamında ismen de olsa kalması gerektiğini ve bu durum karşısında "*fazla gürültü koparmamalarını*" söylemiştir. Erim, *a.g.e.*, s.228.

145 Sadık Aldoğan CHP'lilere bu konuda şunu sormuştur: "*Yirmi beş seneden beri masum halka her türlü fenalığı yapan Halk Partisi ve hükümetleri şimdi onları kırılan kalplerini tamir etmek için mekteplerde din derslerinin okunmasını kabul ettiler… Ulan sen kimi aldatıyorsun? Artık size kim inanır?*" Ahmad, *Demokrasi Sürecinde…*, ss.39-40.

146 Adnan Menderes de bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamıştır: "*Denilebilir ki, iki Halk Partisi mevcuttur. Birisi 1945 senesine kadar olanı, diğeri de ondan sonra vücut bulmaya başlayanı. Aynı isim altında akla kara kadar birbirine zıt iki ayrı fikir ve felsefe temeline dayanan bu partinin bu fikir ve prensip partisi olmaktan ziyade tamamen iktidarı muhafaza etmek kaygusuyla her türlü fikir ve prensip tavizlerine peşinen razı olmuş bir teşekkül olduğunu ispat etmez mi? Uzağa gitmeye ne hacet? Demokrat Parti kurulduğu zaman mevcut olan Halk Partisi programı ile bir de fikir ve prensip olarak Demokrat Parti'nin vücut bulmasından sonra tadil edilen Halk Partisi programına bakmak, bu hakikatleri görmek için kâfidir.*" Timur, *a.g.e.*, ss.61-63.

CHP'nin bu zorunlu değişimi, sadece partiyi ilgilendiren bir durum olmayıp, ülkedeki siyasal sistemin de yenilenmesi ya da kimi alanlarda değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Ülkede demokrasinin sağlıklı bir şekilde işlemesi ya da kurumsallaşması için CHP'nin kurultayda aldığı kararlar ülke açısından oldukça önemli olmuştur. Yeni siyasal düzende, CHP'ye yeni bir siyasi parti kimliği verilmesi de bu kurultayın diğer önemli bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Daha açık bir deyişle 1947 Kurultayı'nda hem partiyle, hem de Türkiye'deki demokratik sistemin gelişmesiyle ilgili önemli kararlar alınmakla birlikte 1947 Kurultayı daha çok CHP'nin kendi içinde bir değişimi gerçekleştirmeye çalışmasıyla ön plana çıkmıştır.

Uzun yıllar iktidarda kalmış, toplumdaki tüm kesimlerin temsilcisi olma iddiasında bulunan ve kendini devletle bütünleştirmiş, daha açık bir deyişle faşist partilerde olduğu gibi devleti partileştirmemiş, partiyi devletleştirmiş olan CHP, kurucu bir parti olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihiyle de bütünleşmiş ve normal bir siyasi parti kimliğinden uzaklaşmıştır. Bu bağlamda, CHP'nin 1947 Kurultayında, çok partili siyasal sistem içinde, gerçek bir siyasal parti kimliği kazanmak ve iktidarını sürdürebilmek için, kendini yenilemeye çalıştığı görülmektedir. Ancak çok partili düzenin getirdiği iktidara gelme ya da iktidarını sürdürme mücadelesinde, CHP'nin kurultayda aldığı kararlar ve bunlara yönelik yaptığı uygulamalar, bir yönüyle yapılması zorunlu bir gerçekliği ifade ediyorsa da, diğer yandan bunların CHP'nin diğer partilerden farklılıklarını ortadan kaldırmış olması ve CHP'yi diğer siyasi partilere benzetmesi de bir yanlışlığa işaret etmektedir. Bu nedenle 1947 Kurultayında alınan kararlar, aslında yenilenme adına diğerine benzeme çabası olarak göze çarpmaktadır. Dolayısıyla bu şekilde bir yenilenmenin CHP'nin, DP karşısında şansını artırma olasılığı zaten olamazdı. Nitekim öyle de olmuştur. Gerçi burada CHP'nin yenilik çabalarına karşın başarı şansı yakalayamamasında çok uzun yıllar iktidarda olmasından kaynaklanan toplumda yarattığı bıkkınlık ve yenilik ihtiyacının da etkisinin olduğu düşünülebilir. Bir başka deyişle II. Dünya Savaşı'nın ülke içinde yarattığı sıkıntılardan sonra, bu yıllarda iktidarda olan CHP'nin, iktidarda kalma şansının zaten olmadığı da söylenebilir. Ancak yine de bir başka partiye benzemek yerine, özgün bir yenilenme başarabilseydi, partinin sonraki yıllarda da çok uzun süren yenilenme çabaları bundan olumlu etkilenebilirdi. Çünkü CHP'deki ideoloji arayışı uzun yıllar devam etmiş ve CHP bu konudaki esas adımını partiye kazandırdığı "*Ortanın Solu*" düşüncesi ve Bülent Ecevit ile birlikte atmıştır. Bu defa halkın karşısına özgün bir kimlik ve yeni bir liderle çıkan ve uzun yıllar iktidara gelme konusunda başarı şansı yakalayamayan CHP, 1970'lerde halkın umudu olabilmiş, hatırı sayılır bir halk desteği de kazanabilmiştir. Gerçi bu durumun ortaya çıkmasında o yıllarda solun dünya ve Türkiye genelinde sahip olduğu popüleritesinin de etkisi olduğu söylenebilirse de, partinin bu gelişmeleri doğru okuduğu da ayrı bir gerçektir. Bunlara ek olarak söylenmesi gereken bir başka gerçek de, CHP'nin

1947 Kurultayında esnekleşmek ya da daha doğru bir deyişle farklılaşmak yerine, tutarlı davranmasının, varlığını sürdürebilmesinin tek yolu olduğunun farkına varamamış olmasıdır.

Son olarak CHP'nin 1947 Kurultayında aldığı kararlar kimileri tarafından devrime ve Kemalizm'e ihanet olarak algılansa da, bu kararları ve sonrasındaki uygulamaları çok partili siyasal yaşam içinde iktidarda kalmak için yapılması gereken sıradan bir gerçeklik olarak da görmek mümkündür. Çünkü CHP'nin gireceği seçimler gerçekti ve kazanmak zorundaydı. Ne var ki CHP'nin değişen koşullara ayak uydurabilmek ya da toplumsal birtakım ihtiyaçları samimiyetle karşılayabilmek için bir değişim sürecine girmesi ayrı bir gerçek, bunun bir çeşit popülizme dönüşmesi ve partinin geleneksel politikasından uzaklaşması ise bambaşka bir gerçektir. Ayrıca bu kurultay, modernleşme sürecinde, devrim sürecinden evrim sürecine bir geçiş olarak da değerlendirilebileceği gibi, II. Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni dünya düzenine uyum sağlama çabalarının iç politika üzerindeki sonuçları olarak da görülebilir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA, Ankara)

Cumhuriyet Halk Partisi Fon Kataloğu (Fon. Kod. 490.01)

BCA 490 01 8 40 11.

BCA 490 01 219 863 1.

BCA 490 01 6 34 3.

BCA 490 01 226 892 1.

II. Gazeteler

Akşam

Bugün

Son Posta

Tasvir

Ulus

Vatan

Yeni Sabah

III. Anı ve Günlükler

ERİM, Nihat, *Günlükler 1925-1979*, C.I, Haz.: Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2005.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl*, Yay. Haz.: Atilla Özkırımlı, 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 1999.

NADİR, Nadi, *Perde Aralığından*, Çağdaş Yay., 4. bası, İstanbul, 1991.

URAN, Hilmi, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2007.

IV. Kitaplar ve Makaleler

AHMAD, Feroz, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, Çev.: Sedat Cem Karadeli, 3. baskı, İstanbul Bilgi Üni. Yay., İstanbul, 2008.

AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Türkçesi: Ahmet Fethi, 2. baskı, Hil Yayın, İstanbul, 1996.

AKŞİN, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2007.

ALBAYRAK, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phonenix Yay., Ankara, 2004.

BORATAV, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi 1908–1985*, 6. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1998.

BULUT, Sedef, *Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007.

C.H.P. Büyük Kurultayının Olağanüstü Toplantısı, Program-Tüzük Komisyonu Raporu, 10.V.1946.

C.H.P. Tüzüğü, Partinin VII. Kurultayınca Onanmıştır, BCA 030. 01/ 42.250.5.1947.

CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı, b.y.y., Ankara, 1948.

Cumhuriyet Halk Partisi Program ve Nizamname 1943, Zerbamat Basımevi, Ankara, 1943.

ÇAVDAR, Tevfik, "Demokrat Parti", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VIII, İletişim Yay., İstanbul, b.t.y.

DUVERGER, Maurice, *Siyasi Partiler*, 4. Basım, Çev. Ergün Özbudun, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.

EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi*, 3. baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.

EROĞUL, Cem, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, 3. baskı, Belge Yay., s.s.112-158, İstanbul, 1998.

ERTAN, Temuçin Faik, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Dünya Ve Türkiye", *80. Yılında Türkiye Cumhuriyeti ve Demokrasi 10–11 Kasım 2003, H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, Hacettepe Üni. Yay., s.s.73-88, Ankara, 2004.

GEVGİLİLİ, Ali, *Yükseliş ve Düşüş*, 2. basım, Bağlam Yay., İstabul, 1987.

GÜNGÖR, Süleyman, *Muhalefette Cumhuriyet Halk Partisi*, Alternatif Yay., Ankara, 2004.

HEPER, Metin, *İsmet İnönü*, Çev: Sermet Yalçın, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2008.

KARPAT, Kemal H, *Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi*, Çev.. Esin Soğancılar, İmge Kitapevi, Ankara, 2007.

KARPAT, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1996.

KİLİ, Suna, *1960–1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler (Siyaset Bilimi Açısından Bir İnceleme)*, Boğaziçi Üni. Yay., İstanbul, 1976.

KOÇAK, Cemil, "Siyasal Tarih (1923-1950)", *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, 4. baskı, Cem Yay., s.s.85-173, İstanbul, 1995.

KOÇAK, Cemil, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, C. I, II, İletişim Yay., İstanbul, 1996.

KOÇAK, Cemil, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, İletişim Yay., İstanbul, 2009.

KONGAR, Emre, *21. Yüzyılda Türkiye*, 11. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.

LEWİS, Bernard, *Demokrasinin Türkiye Serüveni*, Çev.: Hamdi Aydoğan-Esra Ermet, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2003.

ÖZBUDUN, Ergun, *Çağdaş Türk Politikası*, Çev. Ali Resul Usul, 2. baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2007.

ÖZBUDUN, Ergun, *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*, İstanbul Bilgi Üni. Yay., İstanbul, 2011.

ÖZÜÇETİN, Yaşar, *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir*, Berikan Yay., Ankara, 2009.

TANÖR, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, 2. baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1998.

TURAN, Şerafettin, İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği, 2. Baskı, Baskı, Bilgi Yay., Ankara, 2003.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, Birinci Bölüm, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

TURGUT, Nükhet, *Siyasal Muhalefet*, Birey ve Toplum Yayıncılık, Ankara, 1984.

UNAT, Kadri, "Cumhuriyet Halk Partisi'nde Nevi Şahsına Münhasır Bir Muhalif Grup: Otuzbeşler", *A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Ens. Atatürk Yolu Dergisi*, S.48, Güz 2011, s.s.839-867.

UYAR, Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, 2. baskı, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999.

UZUN, Hakan, "Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.IX, S.20-21, 2010/Bahar-Güz, s.s.233-271.

ZÜRCHER, Eric Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 3. baskı, İletişim Yay., İstanbul, 1998.

V. Ansiklopedi ve Sözlükler

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960, C.2, 4. basım, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2003.